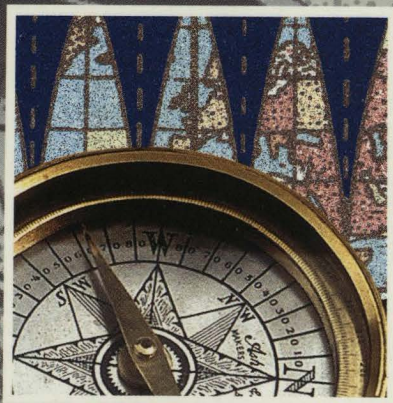

GEOGRAFIA

Program nauczania

dla liceum ogólnokształcącego,
liceum profilowanego i technikum

142
2002)Z

kształcenie ogólne w zakresie podstawowym i rozszerzonym

Nowa
Era

Geografia : kształcenie ogólne w zakresie podstawowym ; podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. - Warszawa : Nowa Era

Deutsche Titelfassung: Geographie : erweiterte Bildung ; Oberstufe

PL G-142(1,2002)Z

Progr. Program nauczania geografii ... : kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym / Ewa Sołohubiak-Borchert ; Tomasz Michalski. - Wyd. 1. - 2002. - 47 S. : Tab.

Deutsche Titelfassung: Unterrichtsplan zur Geographie ... : Grundbildung und erweiterte Bildung

ISBN 978-83-88985-40-9 = 83-88985-40-X

Nr dop. 120/02

Liceum 10 - 12; Technikum

Inventar-Nr.: 2005/3219

Georg-Eckert-Institut BS78

1 242 221 5

Ewa Sołohubiak-Borchert
Tomasz Michalski

Program nauczania

geografii
dla liceum ogólnokształcącego,
liceum profilowanego i technikum

**Kształcenie ogólne
w zakresie podstawowym i rozszerzonym**

Program dopuszczony do użytku szkolnego
przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu
na podstawie recenzji
dr Joanny Angiel,
dr. Krzysztofa Olszewskiego
i mgr Joanny Szymańskiej

Numer dopuszczenia: **DKOS-4015-120/02**

Wydawnictwo Nowa
Era

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

2005/3219

Projekt okładki: Konrad Klee

Opracowanie graficzne: Dorota Gajda

Redakcja merytoryczna i opracowanie redakcyjne: Ewa Sulejczak

Opracowanie językowe: Zofia Psota

ISBN 83-88985-40-X

© Copyright by NOWA ERA
Warszawa 2002

Wydanie pierwsze

Skład i montaż elektroniczny:

Wydawnictwo NOWA ERA, Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa
tel. (0 22) 570 25 80, fax (0 22) 570 25 81
www.nowaera.com.pl; e-mail: nowaera@nowaera.com.pl

Druk i oprawa: Przedsiębiorstwo Poligraficzne GRYFIS, Łomianki k. Warszawy, ul. Kolejowa 121

PL
G-142
(1,2002)Z

500
1

Spis treści

I. Ogólna charakterystyka programu	4
II. Najważniejsze cele edukacyjne – kształcenia i wychowania	8
III. Powiązanie programu ze ścieżkami edukacyjnymi	12
IV. Treści kształcenia	13
V. Procedury osiągania celów	31
VI. Zakładane osiągnięcia uczniów	34
VII. Proponowane metody oceniania osiągnięć uczniów	40
 <i>Wyciąg z Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników – zakres podstawowy i rozszerzony.....</i>	
	44

I. Ogólna charakterystyka programu

Program jest przeznaczony do realizacji w klasach I–II liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum na poziomie podstawowym oraz w klasach II–III w zakresie rozszerzonym. Rozpoczęcie kształcenia na poziomie rozszerzonym w drugiej klasie umożliwi uczniom podjęcie decyzji o wyborze poziomu nauczania geografii po ukończeniu nauki w I klasie.

Cele edukacyjne, treści nauczania oraz osiągnięcia ucznia określa *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników*. Uwzględniając je wszystkie, program eksponuje jednocześnie:

- podejście systemowe,
- problematykę społeczno-gospodarczą i ekologiczną,
- kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia.

Proponując liczbę godzin potrzebnych na realizację treści programowych w poszczególnych klasach, założono, że efektywnie w roku szkolnym zostanie wykorzystane 35 tygodni; w zakresie podstawowym w klasie I przyjęto 2 godziny tygodniowo, a w klasie II – 1 godzinę tygodniowo (lub 2 godziny tygodniowo przez 1 semestr); w zakresie rozszerzonym dodatkowo po 2 godziny tygodniowo w klasach II i III.

Układ treści i problematyka wprowadzana w kształceniu ogólnym w zakresie podstawowym opiera się na wiedzy zdobytej na wcześniejszych etapach kształcenia; poznawanie zjawisk przyrodniczych i społeczno-gospodarczych rozpoczyna się więc od skali globalnej, a na jej tle rozpatruje się skalę regionalną i lokalną. Ponieważ podstawą naszego bytu jest środowisko przyrodnicze, pierwsza część materiału utrwała zdobyte w gimnazjum wiadomości na ten temat i pogłębia je, wykorzystując w tym celu ujęcie systemowe. Następnie uczniowie poznają społeczne, gospodarcze i polityczne aspekty działalności człowieka: jak człowiek gospodaruje, jak kształtuje środowisko, w którym żyje, jak buduje pomyślność gospodarczą oraz jak łatwo może to zniszczyć, wywołując konflikty. Trzem głównym działom gospodarki (rolnictwu, działalności produkcyjnej i usługom) poświęcono tyle samo czasu, ponieważ we współczesnym świecie każdy z nich ma do spełnienia bardzo ważne funkcje. Wzbogaceni o wiedzę na temat zjawisk przyrodniczych, społeczno-gospodarczych i politycznych, uczniowie powracają do problematyki środowiska przyrodniczego, by przyjrzeć się skutkom jego niszczenia w skali globalnej, regionalnej i lokalnej. Podsumowaniem jest dział *Mój region na tle Polski i świata*. Pozwala ono utrwalić podejście systemowe – świadomi mechanizmów oraz skutków działalności człowieka, uczniowie wykorzystują zdobytą wiedzę, poznając własny region. Określenie granic regionu zależy od nauczyciela, który powinien uwzględnić specyfikę obszaru (może to być np. region historyczny, gospodarczy lub województwo).

W kształceniu ogólnym w zakresie rozszerzonym układ treści jest podobny. Znacznie więcej czasu przewidziano jednak na realizację treści dotyczących środowiska przyrodniczego (por. tabela s. 6).

Podział materiału nauczania z proponowanym rozkładem godzin

Klasa I – zakres podstawowy (70 godz.)

1. Wprowadzenie – geografia jako nauka (2 godz.)
2. Przyrodnicze uwarunkowania życia i gospodarowania człowieka (10 godz.)

Społeczny wymiar działalności człowieka

3. Różnorodność ludności świata (8 godz.)
4. Bogactwo form osadnictwa na świecie (4 godz.)

Gospodarczy wymiar działalności człowieka

5. Produkcja żywności (9 godz.)
6. Działalność produkcyjna (9 godz.)
7. Działalność usługowa (9 godz.)

Rezerwa dla nauczyciela (w tym: poznanie uczniów, lekcje powtórzeniowe, sprawdziany, rozszerzenie wybranych treści kształcenia, np. pogłębienie znajomości metod prezentacji informacji na mapach – 19 godz.)

Klasa II – zakres podstawowy (35 godz.)

1. Zróżnicowanie gospodarcze i konflikty na świecie (6 godz.)
  2. Procesy integracyjne (8 godz.)
  3. Przyrodnicze skutki działalności człowieka (10 godz.)
  4. Mój region na tle Polski i świata (5 godz.)
- Rezerwa dla nauczyciela (6 godz.)

Klasa II – zakres rozszerzony (70 godz.)

1. Metody badań geograficznych (6 godz.)
  2. Ziemia jako planeta (5 godz.)
  3. Dynamika atmosfery (7 godz.)
  4. Zasoby wodne Ziemi (7 godz.)
  5. Ukształtowanie powierzchni Ziemi (15 godz.)
  6. Różnorodność świata roślin i zwierząt oraz gleb na świecie (5 godz.)
  7. Środowisko przyrodnicze Polski (11 godz.)
- Rezerwa dla nauczyciela (14 godz.)

Klasa III – zakres rozszerzony (70 godz.)

1. Różnorodność ludności świata (7 godz.)
  2. Bogactwo form osadnictwa (7 godz.)
  3. Rolnictwo (10 godz.)
  4. Działalność produkcyjna i usługowa (14 godz.)
  5. Zróżnicowanie gospodarcze świata. Procesy dezintegrujące i integracyjne (11 godz.)
  6. Przyrodnicze skutki działalności człowieka (7 godz.)
- Rezerwa dla nauczyciela (14 godz.)

Porównanie czasu realizacji treści nauczania w poszczególnych klasach w zakresie podstawowym i rozszerzonym

Dział materiału nauczania	Klasa I – zakres podstawowy	Klasa II – zakres podstawowy	Klasa II – zakres rozszerzony	Klasa III – zakres rozszerzony
Wprowadzenie – geografia jako nauka	2			
Metody badań geograficznych			6	
Ziemia jako planeta			5	
Geografia fizyczna (4 działy programowe) oraz środowisko przyrodnicze Polski	10		45 (7 + 7 + 15 + + 5 + 11)	
Geografia ludności i osadnictwa	12			14 (7 + 7)
Rolnictwo; przemysł; usługi	27 (9 + 9 + 9)			24 (10 + 14)
Zróżnicowanie gospodarcze, konflikty i procesy integracyjne na świecie		14 (6 + 8)		11
Przyrodnicze skutki działalności człowieka		10		7
Mój region na tle Polski i świata		5		
Rezerwa dla nauczyciela	19	6	14	14

Na treść niniejszego programu składają się:

1. najważniejsze cele edukacyjne (kształcenia i wychowania) w zakresie podstawowym i rozszerzonym,
2. powiązania treści kształcenia ze ścieżkami edukacyjnymi,
3. treści kształcenia (podzielone na lata nauki, działy tematyczne i jednostki lekcyjne, uzupełnione o zagadnienia najważniejsze z punktu widzenia celów edukacyjnych) w poszczególnych zakresach i latach,
4. procedury osiągania założonych celów edukacyjnych w zakresie podstawowym i rozszerzonym,

5. lista założonych osiągnięć ucznia w zakresie podstawowym i rozszerzonym, najważniejszych – zdaniem autorów programu – z punktu widzenia przydatności w dorosłym życiu,
6. propozycja metod oceniania (wraz z kartą oceny opisowej).

Informacja o autorach programu:

Ewa Sołohubiak-Borchert – wicedyrektor Gdańskich Szkół Autonomicznych, współautorka programów nauczania przyrody (w szkole podstawowej) i geografii (w gimnazjum), stanowiących część „Programu szkolnego *Klocki Autonomiczne*”

Tomasz Michalski – doktor nauk geograficznych, adiunkt w Katedrze Geografii Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Gdańskiego

II. Najważniejsze cele edukacyjne – kształcenia i wychowania

Główne cele nauczania geografii w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum to:

- przekazanie uczniom wiedzy o współczesnym świecie,
- kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia na temat procesów zachodzących w środowisku przyrodniczym oraz w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym,
- dostrzeganie przestrzennego zróżnicowania zmian zachodzących we współczesnym świecie oraz umiejętność prognozowania ich kierunku,
- umiejętność podejmowania działań na rzecz środowiska.

Osiągnięcie tych celów wymaga realizacji następujących **szczególonych celów kształcenia**:

Zakres podstawowy

- poznanie terminów geograficznych umożliwiających zrozumienie omawianych zjawisk;
- sprawne odczytywanie oraz interpretacja informacji statystycznych i graficznych;
- wyszukiwanie informacji geograficznych w różnych źródłach oraz przedstawianie ich w innej formie;
- selekcjonowanie informacji pod względem przydatności w wyjaśnianiu przyczyn, przebiegu i skutków zjawisk;
- kształtowanie krytycznego (poddanego refleksji i ocenie) podejścia do analizowanych procesów i zjawisk;
- pogłębienie i ugruntowanie wiedzy o charakterze i dynamice zjawisk zachodzących w środowisku przyrodniczym;
- kształtowanie umiejętności interpretowania związków przyczynowo-skutkowych (np. przyczyn i skutków: konfliktów, urbanizacji, rozwoju przemysłu, zróżnicowania poziomu życia);
- ukazanie środowiska życia człowieka jako systemu, którego istotą są wzajemne zależności między środowiskiem przyrodniczym, gospodarką a środowiskiem społecznym (w skali globalnej, w Polsce oraz w regionie, w którym mieszka uczeń);
- pogłębienie i ugruntowanie wiedzy na temat zjawisk i procesów gospodarczych, społecznych i politycznych (w skali globu, Polski i regionu, w którym mieszka uczeń), w tym:
  - zróżnicowania ludności,
  - zjawisk demograficznych,
  - osadnictwa,
  - podstawowych działów gospodarki,
  - integracji,
  - gospodarczych i politycznych podziałów świata,
  - konfliktów;
- kształtowanie umiejętności identyfikacji procesów zachodzących w środowisku przyrodniczym, związków interakcyjnych człowiek–środowisko oraz procesów społecznych, gospodarczych i politycznych w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej);

- kształtowanie postaw sprzyjających poprawie relacji człowiek–środowisko, w tym ochronie różnorodności przyrodniczej i kulturowej (w skali globalnej, krajowej, regionalnej i lokalnej);
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za swoje czyny (zwłaszcza uświadomienie ich wpływu na środowisko przyrodnicze i na warunki życia społeczności lokalnej);
- rozbudzenie potrzeby uczestnictwa w rozwoju społecznym i gospodarczym, w skali lokalnej, regionu i Polski, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Zakres rozszerzony

- poznanie terminów geograficznych dotyczących omawianych zagadnień;
- rozwijanie umiejętności posługiwania się różnymi źródłami informacji geograficznej oraz selekcjonowania, porządkowania i prezentacji informacji;
- poznanie metod badań geograficznych, prowadzenia obserwacji, interpretacji i prezentacji wyników;
- pogłębienie umiejętności dostrzegania i interpretacji związków funkcjonalnych i przestrzennych między zjawiskami i procesami;
- pogłębienie umiejętności analizy i prezentacji struktury i dynamiki zjawisk;
- kształtowanie umiejętności stosowania teorii naukowych do wyjaśniania istoty i dynamiki zjawisk i procesów;
- poznanie (pogłębienie znajomości) metod prowadzenia obserwacji terenowych (formułowania problemu badawczego, planowania i prowadzenia obserwacji, porządkowania i prezentacji wyników);
- kształtowanie umiejętności formułowania problemów geograficznych oraz ich samodzielnego rozwiązywania;
- pogłębienie i usystematyzowanie wiedzy o zjawiskach zachodzących w środowisku przyrodniczym, w tym o:
  - wpływie położenia, kształtu i ruchów Ziemi na warunki przyrodnicze i ich zróżnicowanie na naszej planecie,
  - budowie Ziemi, jej ewolucji oraz procesach zachodzących we wnętrzu Ziemi i ich wpływie na ukształtowanie powierzchni Ziemi,
  - genezie różnych form rzeźby terenu,
  - zróżnicowaniu środowiska przyrodniczego na Ziemi oraz jego przyczynach i skutkach,
  - środowisku przyrodniczym Polski;
- pogłębienie i usystematyzowanie wiedzy o zjawiskach społecznych i gospodarczych we współczesnym świecie i w Polsce, w tym o:
  - przyczynach, tempie i skutkach zmian liczby ludności,
  - strukturach demograficznych i ich ewolucji na tle faz rozwoju demograficznego,
  - zróżnicowaniu etnicznym, językowym, religijnym i kulturowym,
  - stopniu wykorzystania zasobów naturalnych (w tym energetycznych),
  - zróżnicowaniu rolnictwa i poziomie wyżywienia ludności,
  - strukturze, rozmieszczeniu i perspektywach rozwoju przemysłu,
  - stanie, znaczeniu i perspektywach rozwoju usług (w tym: transportu, handlu międzynarodowego i usług finansowych),
  - dysproporcjach regionalnych poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i jakości życia;
- pogłębienie i usystematyzowanie wiedzy o procesach integracyjnych i konfliktach we współczesnym świecie oraz o udziale Polski w integracji europejskiej;

- poznanie zakresu i metod stosowanych w geografii elektoralfnej jako nowej dziedziny badań geograficznych i zastosowania wiedzy geograficznej;
- pogłębienie i usystematyzowanie wiedzy o relacjach człowiek–przyroda–gospodarka, w tym o:
  - zmianach tych relacji (oraz poglądów na ich temat) na różnych etapach rozwoju społeczno-gospodarczego,
  - obecnych problemach środowiskowych (w skali globalnej, regionalnej, krajowej i lokalnej) oraz próbach ich rozwiązywania,
  - wpływie różnych rodzajów działalności człowieka (w tym transportu) na środowisko oraz wpływie środowiska na stan zdrowia ludzi,
  - modelach rozwoju społeczno-gospodarczego (w tym koncepcji rozwoju zrównoważonego),
  - środowisku życia człowieka jako systemie silnie powiązanych elementów przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i politycznych.

Osiąganie **celów wychowawczych** jest procesem ciągłym, towarzyszącym realizacji wszystkich celów kształcenia. Szczególnie silne powiązania między celami kształcenia i wychowania są zasygnalizowane w rozdziale *Zakładane osiągnięcia uczniów* (w nawiasach podano liczby odpowiadające najważniejszym celom wychowawczym wymienionym poniżej).

W programie kształcenia ogólnego **w zakresie podstawowym** szczególnie eksponowane są następujące cele wychowawcze:

1. kształtowanie tożsamości regionalnej,
2. kształtowanie postawy patriotycznej i obywatelskiej,
3. przygotowanie do życia we współczesnym świecie,
4. kształtowanie umiejętności rozpoznawania zagrożeń cywilizacyjnych i przeciwdziałania im,
5. kształtowanie postawy dbałości o środowisko przyrodnicze,
6. pogłębienie szacunku dla dorobku cywilizacyjnego ludzkości, w tym poszanowanie tradycji historycznych i symboli narodowych własnej ojczyzny i innych narodów,
7. kształtowanie postawy odpowiedzialności za własne działania, sprzeciwu wobec przemocy, poszanowania dla wartości życia, godności ludzkiej, wolności oraz prawdy,
8. umacnianie postawy tolerancji i otwartości wobec odmiennych przekonań, postaw i systemów wartości, mniejszości (np. narodowych i religijnych),
9. rozbudzanie krytycznej (refleksyjnej i oceniającej) postawy wobec różnych zjawisk i informacji oraz kształtowanie umiejętności rzetelnego formułowania ocen i opinii,
10. rozwijanie umiejętności logicznego myślenia i wyciągania wniosków.

W kształceniu ogólnym **w zakresie rozszerzonym** ważne są ponadto następujące cele wychowawcze:

11. kształtowanie aktywnej postawy intelektualnej, przejawiającej się dążeniem do samodzielnie formułowania i wyjaśniania problemów badawczych,

12. rozwijanie wiary w skuteczność i sens własnych działań intelektualnych (w tym poznawczych),
13. rozwijanie postawy odpowiedzialności za kształtowanie własnego rozwoju (m.in. przez systematyczną pracę, mającą na celu podjęcie studiów).

III. Powiązanie programu ze ścieżkami edukacyjnymi

Program obejmuje treści podstawy programowej z geografii, wzbogacone o wybrane treści nauczania zawarte w ścieżkach edukacyjnych: edukacji ekologicznej **EEk**, edukacji czytelniczej i medialnej **EM**, edukacji regionalnej – dziedzictwie kulturowym w regionie **ER** oraz edukacji europejskiej **EEu**.

Ścieżka edukacyjna	Cele edukacyjne uwzględnione w programie (brzmienie zgodne z <i>Podstawą programową...</i>)
Edukacja ekologiczna	<ul style="list-style-type: none"> • Uświadomienie różnorodności sposobów negatywnego i pozytywnego oddziaływania ludzi na środowisko i kształtowanie umiejętności praktycznego ich poznawania. • Przyjmowanie postawy odpowiedzialności za obecny i przyszły stan środowiska oraz gotowości do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.
Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie	<ul style="list-style-type: none"> • Poznawanie własnego regionu, w tym dziedzictwa kulturowego, jako części Polski i Europy. • Pogłębianie więzi ze swoim środowiskiem, regionem i krajem. • Kształtowanie tożsamości regionalnej w kontekście wartości narodowych i europejskich. • Przygotowanie do dojrzałego życia w strukturach regionalnych, narodowych, państwowych i europejskich. • Rozwijanie szacunku wobec innych wspólnot regionalnych, etnicznych, narodowych.
Edukacja europejska	<ul style="list-style-type: none"> • Poznanie założeń, celów i historii Unii Europejskiej na tle procesów integracyjnych współczesnego świata. • Umiejętność postrzegania integracji europejskiej w kontekście przemian geopolitycznych współczesnego świata oraz szans rozwojowych Polski. • Rozumienie kontekstu europejskiego aktualnych wydarzeń społecznych, kulturalnych, gospodarczych i politycznych w Polsce i Europie. • Przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym Polski i Unii Europejskiej w okresach przedakcesyjnym i pełnego członkostwa (z korzyścią dla dobra kraju i jedności europejskiej).
Edukacja czytelnicza i medialna	<ul style="list-style-type: none"> • Przygotowanie się do samokształcenia poprzez umiejętne poszukiwanie i opracowywanie informacji pochodzących z różnych źródeł. • Zachowanie tożsamości kulturowej wobec globalizacji kultury.

IV. Treści kształcenia

Klasa I – zakres podstawowy (2 godziny tygodniowo)

Treści kształcenia	Najważniejsze zagadnienia
1	2
1. Geografia jako nauka EM	
Geografia w systemie nauk	<ul style="list-style-type: none"> • Geografia i nauki pokrewne • Źródła informacji geograficznej
Mapa jako źródło informacji	<ul style="list-style-type: none"> • Metody prezentacji informacji na mapach
2. Przyrodnicze uwarunkowania życia i gospodarowania człowieka EEK	
Środowisko jako system	<ul style="list-style-type: none"> • Środowisko przyrodnicze, geograficzne i antropogeniczne (stopnie przekształcenia środowiska) • Pojęcie systemu • Środowisko jako system; istota równowagi ekologicznej
Środowisko jako źródło zasobów naturalnych	<ul style="list-style-type: none"> • Zasoby naturalne i ich podział; zasoby odnawialne i nieodnawialne • Znaczenie zasobów naturalnych w gospodarczej działalności człowieka • Przyczyny zmian zapotrzebowania na surowce naturalne (wybrane przykłady)
Pogoda i jej prognozowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Elementy pogody • Prognozowanie pogody • Gwałtowne zjawiska pogodowe i ich wpływ na działalność człowieka
Klimatyczne zróżnicowanie Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Czynniki kształtujące klimat • Strefowość i astrefowość klimatu • Klimat Polski (główne cechy, czynniki kształtujące) • Cechy klimatu sprzyjające działalności człowieka i ją utrudniające
Zasoby wodne świata	<ul style="list-style-type: none"> • Zasoby wody na Ziemi • Obszary nadmiaru i niedoboru słodkiej wody na świecie i w Polsce; zależność od klimatu • Znaczenie wody dla działalności człowieka
Czynniki wewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Główne cechy ukształtowania powierzchni lądów oraz dna oceanów • Formy ukształtowania powierzchni Ziemi jako skutek procesów zachodzących w jej wnętrzu • Związki między procesami wewnętrznymi a działalnością człowieka: surowce mineralne, zagrożenie trzęsieniami ziemi, wybuchami wulkanów • Wpływ budowy geologicznej na ukształtowanie powierzchni Polski
Czynniki zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Czynniki wpływające na wietrzenie skał • Przykłady form rzeźby terenu utworzonych przez wody powierzchniowe, podziemne, morskie oraz przez lodowce i wiatr • Ukształtowanie powierzchni Ziemi jako skutek przepływu energii i krążenia materii • Wpływ czynników zewnętrznych na ukształtowanie powierzchni Polski

1	2
Przestrzenne zróżnicowanie gleb na Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Proces glebotwórczy: istota oraz zależność od innych elementów środowiska przyrodniczego • Gleby strefowe i astrefowe • Gleby w Polsce i ich przydatność dla rolnictwa
Bogactwo biosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Formacje roślinne na Ziemi • Zależności między biosferą a innymi elementami środowiska przyrodniczego • Bogactwo biosfery w Polsce oraz jego zagrożenie
Wpływ środowiska przyrodniczego na działalność człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Relacje środowisko–człowiek i człowiek–środowisko • Klęski żywiołowe

Spółeczny wymiar działalności człowieka

3. Różnorodność ludności świata

Czynniki wpływające na rozmieszczenie ludności EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Przyrodnicze czynniki rozmieszczenia ludności • Wpływ czynników społecznych i gospodarczych na rozmieszczenie ludności
Rozmieszczenie ludności świata	<ul style="list-style-type: none"> • Zróżnicowanie gęstości zaludnienia na świecie • Najgęściej zaludnione obszary świata • Przyczyny i skutki zróżnicowania gęstości zaludnienia na świecie
Wzrost liczby ludności świata EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Tempo wzrostu liczby ludności świata • Cykl demograficzny • Przyczyny i skutki eksplozji demograficznej • Przyczyny i skutki ujemnego przyrostu naturalnego
Zróżnicowanie struktury demograficznej ludności świata	<ul style="list-style-type: none"> • Struktura ludności według wieku i płci oraz przeciętne trwanie życia – główne cechy demograficzne społeczeństw • Czynniki kształtujące strukturę wieku i płci • Problemy demograficzne społeczeństw młodych i starych (w tym ludności Polski)
Migracje ludności	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje, przyczyny i skutki migracji • Główne kierunki migracji na świecie (w przeszłości i obecnie) • Migracje w Polsce
Zróżnicowanie językowe, religijne i etniczne ludności świata ER	<ul style="list-style-type: none"> • Zróżnicowanie rasowe ludności świata • Zróżnicowanie kulturowe ludności świata • Zróżnicowanie narodowościowe Polski
Zasoby pracy i ich wykorzystanie	<ul style="list-style-type: none"> • Czynniki kształtujące wielkość zasobów pracy • Zależność między strukturą zatrudnienia i bezrobociem a poziomem rozwoju gospodarczego państw • Bezrobocie w Polsce jako problem społeczny i gospodarczy
Zróżnicowanie ludności świata – zagrożenie czy wartość? ER	<ul style="list-style-type: none"> • Warunki pokojowego współistnienia różnych grup ludności • Ochrona zróżnicowania kulturowego ludności świata • Nietolerancja i rasizm

1	2
4. Bogactwo form osadnictwa na świecie	
Czynniki kształtujące osadnictwo EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Warunki istnienia i rozwoju osadnictwa stałego • Osadnictwo wiejskie • Miasto jako forma osadnictwa; funkcje miastotwórcze • Wpływ funkcji miastotwórczych na rozwój miast
Struktura wewnętrzna miast	<ul style="list-style-type: none"> • Dzielnice funkcjonalno-przestrzenne i etniczne • Funkcje strefy podmiejskiej • Warunki życia w strefie podmiejskiej
Urbanizacja na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Fazy urbanizacji • Zróżnicowanie poziomu i tempa urbanizacji na świecie • Procesy urbanizacyjne w Polsce
Miasto jako system środowiska życia człowieka EEK EM	<ul style="list-style-type: none"> • Miasto jako środowisko życia człowieka • Dobre i złe strony urbanizacji
Gospodarczy wymiar działalności człowieka	
5. Rolnictwo	
Czynniki rozwoju rolnictwa	<ul style="list-style-type: none"> • Przyrodnicze i pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa • Zróżnicowanie użytkowania ziemi na świecie i w Polsce a czynniki rozwoju rolnictwa • Przyczyny i skutki zmian użytkowania ziemi na przykładzie Polski
Systemy gospodarowania rolniczego EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Systemy gospodarowania rolniczego • Charakterystyka wybranych systemów gospodarowania rolniczego (w tym rolnictwa ekologicznego)
Produkcja roślinna	<ul style="list-style-type: none"> • Najważniejsze rośliny żywnościowe i przemysłowe świata oraz Polski • Uwarunkowania produkcji roślinnej na świecie i w Polsce
Produkcja zwierzęca	<ul style="list-style-type: none"> • Najważniejsze zwierzęta hodowlane na świecie i w Polsce • Uwarunkowania chowu zwierząt na świecie i w Polsce
Rybołówstwo EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Rybołówstwo, rybactwo, uprawa mórz (akwakultura i marikultura) na świecie i w Polsce • Główne obszary połowów; stan i ochrona zasobów • Znaczenie mórz w wyżywieniu ludności świata
Produkcja żywności na świecie i w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Czynniki wzrostu produkcji żywności • Mierniki produktywności i towarowości rolnictwa oraz ich zróżnicowanie w skali świata • Poziom rozwoju rolnictwa polskiego na tle Europy i świata
Gospodarka leśna EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Przyrodnicze, gospodarcze i społeczne funkcje lasów • Zmniejszanie powierzchni leśnej jako problem ogólnoświatowy • Gospodarka leśna w Polsce
Problemy żywnościowe świata	<ul style="list-style-type: none"> • Obszary niedoborów i nadwyżek żywności na świecie • Bezpieczeństwo żywnościowe świata i regionalne niedobory żywności • Przyczyny i skutki głodu
Społeczne problemy obszarów wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> • Problemy społeczne obszarów wiejskich (w tym w państwach Europy Środkowej i Wschodniej) • Wpływ urbanizacji na obszary wiejskie

1	2
6. Działalność produkcyjna	
Przemysł – podział i czynniki lokalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Podział przemysłu (w tym klasyfikacja działalności gospodarczej stosowana w Unii Europejskiej) • Funkcje przemysłu • Zmienność czynników lokalizacji działalności produkcyjnej
Zarys historii przemysłu	<ul style="list-style-type: none"> • Rewolucja przedprzemysłowa i rewolucje przemysłowe • Zapóźnienie gospodarki Polski we wdrażaniu trzeciej rewolucji przemysłowej
Źródła energii, elektrownie ciepłe	<ul style="list-style-type: none"> • Energia pierwotna i bilans energetyczny świata • Energetyka ciepła na świecie • Bilans energetyczny Polski na tle świata
Energetyka jądrowa i wodna oraz alternatywne źródła energii EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Energetyka wodna • Problemy rozwoju energetyki jądrowej • Obecne i przyszłe znaczenie energetyki alternatywnej na świecie i w Polsce
Zróżnicowanie produkcji energii elektrycznej na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Główni światowi producenci i konsumenci energii elektrycznej • Zależność między produkcją i zużyciem energii elektrycznej a poziomem rozwoju gospodarczego państw
Hutnictwo żelaza jako przykład tradycyjnej gałęzi przemysłu	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiany znaczenia hutnictwa żelaza w gospodarce światowej • Czynniki lokalizacji hut żelaza jako przykład czynników lokalizacji zakładów energo- i surowcochłonnych • Zmiany w polskim hutnictwie
Przemysł zaawansowanych technologii	<ul style="list-style-type: none"> • Zależność między przemysłem zaawansowanych technologii a poziomem rozwoju gospodarczego państw (w tym Polski) • Technopolie – nowy wymiar czynników lokalizacji działalności produkcyjnej
Główne okręgi przemysłowe na świecie i w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Największe okręgi przemysłowe na świecie – czynniki lokalizacji, kierunki produkcji • Największe okręgi przemysłowe w Polsce (czynniki lokalizacji, kierunki produkcji, obecne przemiany)
Problemy rozwoju przemysłu w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Konieczność zmian struktury przestrzennej, gałęziowej i własnościowej przemysłu w Polsce • Konieczność modernizacji przemysłu • Problemy polskiego przemysłu jako typowe dla krajów wprowadzających gospodarkę rynkową
7. Działalność usługowa	
Pojęcie, podział i znaczenie usług	<ul style="list-style-type: none"> • Klasyfikacja usług • Przyczyny szybkiego rozwoju usług (zwłaszcza w krajach wysoko i średnio rozwiniętych) • Zależność między rozwojem usług a poziomem życia ludności
Komunikacja – rodzaje i ich specyfika	<ul style="list-style-type: none"> • Komunikacja jako dział usług • Rodzaje transportu i łączności • Wady i zalety różnych rodzajów transportu

1	2
Gospodarcze znaczenie transportu	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczenie sieci transportowych dla rozwoju gospodarczego państw (w tym Polski) • Zmiany roli różnych rodzajów transportu w gospodarce
Problemy rozwoju transportu w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiany znaczenia różnych rodzajów transportu w Polsce • System transportowy Polski w europejskim systemie transportowym
Łączność EM	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost znaczenia łączności w gospodarce światowej • Rola informacji w życiu współczesnego człowieka; społeczeństwo informacyjne • Poziom rozwoju nowoczesnych form łączności na świecie i w Polsce
Handel zagraniczny	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczenie wymiany towarowej w rozwoju gospodarczym • Handel zagraniczny we współczesnej gospodarce światowej • Problemy rozwoju handlu zagranicznego Polski
Turystyka i wypoczynek we współczesnym świecie EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Walory turystyczne i baza turystyczna jako warunki rozwoju turystyki • Rodzaje ruchu turystycznego • Wzrost znaczenia turystyki we współczesnym świecie • Przyrodnicze, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki rozwoju turystyki i rekreacji
Główne regiony turystyczne świata	<ul style="list-style-type: none"> • Główne regiony turystyczne świata • Znaczenie turystyki w rozwoju gospodarczym na przykładzie regionu śródziemnomorskiego • Problemy rozwoju turystyki w Polsce
Usługi w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny wzrostu znaczenia usług w Polsce • Słabe i mocne strony usług w Polsce

Klasa II – zakres podstawowy (1 godzina tygodniowo w ciągu roku lub 2 godziny tygodniowo w pierwszym semestrze)

Treści kształcenia	Najważniejsze zagadnienia
1	2
8. Zróżnicowanie gospodarcze i konflikty na świecie	
Przemiany polityczne na świecie w XX wieku	<ul style="list-style-type: none"> • Polityczne i gospodarcze skutki II wojny światowej • Skutki kolonizacji i dekolonizacji • Skutki istnienia i upadku komunizmu
Mierniki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawowe mierniki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego • Wady i zalety mierników poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego
Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw	<ul style="list-style-type: none"> • Podział państw na słabo, średnio i wysoko rozwinięte; najbiedniejsze i najbogatsze państwa świata • Główne cechy społeczne i gospodarcze państw słabo, średnio i wysoko rozwiniętych • Polska jako kraj średnio rozwinięty

1	2
Rodzaje i fazy konfliktów	<ul style="list-style-type: none"> • Główne przyczyny konfliktów na świecie • Fazy rozwoju konfliktów • Metody łagodzenia i rozwiązywania konfliktów; ich skuteczność
Najważniejsze konflikty we współczesnym świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Obszary występowania i tło konfliktów we współczesnym świecie • Przyczyny, fazy rozwoju i skutki wybranych konfliktów zbrojnych na świecie; próby ich rozwiązywania
Pokojowe współistnienie państw i narodów – realna przyszłość czy utopia?	<ul style="list-style-type: none"> • Warunki pokojowego współistnienia państw i narodów • Możliwość spełnienia warunków pokojowego współistnienia

9. Procesy integracyjne na świecie

Procesy integracyjne we współczesnym świecie EEU ER EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Dziedziny współpracy (gospodarka, polityka, kultura, ochrona środowiska) • Rola współpracy w rozwoju miast, regionów i państw • Euroregiony w strefach przygranicznych w Polsce • Miasta bliźniacze – znaczenie i dziedziny współpracy
Rodzaje organizacji międzynarodowych	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacje gospodarcze, polityczno-wojskowe i inne • Organizacje o zasięgu globalnym, kontynentalnym i regionalnym • Organizacje pozarządowe
Unia Europejska EEU	<ul style="list-style-type: none"> • Unia Europejska jako szczególna forma integracji państw • Integracja Polski z Unią Europejską
Organizacja Narodów Zjednoczonych	<ul style="list-style-type: none"> • Powstanie, cele i struktura ONZ • Organizacje wyspecjalizowane i agendy ONZ – cele i działalność • Rola Polski w działalności ONZ
Międzynarodowe organizacje polityczno-wojskowe EEU	<ul style="list-style-type: none"> • Najważniejsze międzynarodowe organizacje polityczno-wojskowe • NATO (stadia rozwojowe, cele, struktura) • Przynależność Polski do NATO
Międzynarodowe organizacje gospodarcze EEU	<ul style="list-style-type: none"> • Formy gospodarczej integracji państw • Najważniejsze międzynarodowe organizacje gospodarcze • Członkostwo i rola Polski w międzynarodowych organizacjach gospodarczych
Korporacje ponadnarodowe	<ul style="list-style-type: none"> • Powstanie i ewolucja korporacji ponadnarodowych; ich znaczenie we współczesnym świecie • Korporacje ponadnarodowe w Polsce • Inwestycje polskie za granicą
Globalizacja i regionalizm we współczesnym świecie EM	<ul style="list-style-type: none"> • Korzyści i zagrożenia wynikające z globalizacji • Wzrost znaczenia regionalizmu jako reakcja na globalizację
Miejsce i rola Polski w świecie EEU	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczenie położenia geopolitycznego Polski • Rola Polski w Unii Europejskiej i w systemie gospodarki światowej • Przyszłość Polski wobec procesu globalizacji

1	2
10. Środowiskowe skutki działalności człowieka EEK	
Gospodarka tradycyjna i jej skutki	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycyjne typy gospodarowania w środowisku i ich przyrodnicze, społeczne i gospodarcze następstwa (na przykładach obszarów sawannowych w Afryce oraz obszarów uprawy ryżu w Azji Południowo-Wschodniej)
Gospodarka nowoczesna i jej skutki EEU	<ul style="list-style-type: none"> • Nowoczesne typy gospodarowania i ich przyrodnicze, społeczne i gospodarcze następstwa (na przykładach państw i regionów Unii Europejskiej)
Degradacja atmosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Czynniki, formy i skutki zanieczyszczenia powietrza • Niekorzystne zmiany klimatyczne jako skutek degradacji atmosfery na poziomie globalnym, regionalnym i lokalnym • Zagrożenia dla Polski wynikające z globalnego ocieplenia
Degradacja wód	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny i formy degradacji wód morskich oraz lądowych (powierzchniowych i podziemnych) • Zanieczyszczenie wód na świecie i w Polsce
Zmiany w ukształtowaniu powierzchni	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny, formy i skutki zmian rzeźby terenu • Antropogeniczne zmiany rzeźby terenu w Polsce i ich skutki
Niszczenie gleb	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny, formy i skutki niszczenia oraz degradacji gleb • Zagrożenie degradacją gleb na świecie i w Polsce
Zubożenie biosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny wymierania gatunków i biocenoz • Ubożenie biosfery na świecie i w Polsce
Społeczne skutki degradacji środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Skutki degradacji środowiska przyrodniczego odczuwalne społecznie (w tym nieuświadomione i pozornie nieodczuwalne) • Społeczne skutki wielkich katastrof ekologicznych
Gospodarcze skutki degradacji środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Wymierne, trudno wymierne i niewymierne gospodarcze skutki degradacji środowiska przyrodniczego • Ile kosztuje ochrona środowiska?
Stan obecny i przyszłość ochrony środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Wpływ świadomości ekologicznej oraz polityki ekologicznej państwa na środowisko przyrodnicze w przyszłości • Kształtowanie świadomości ekologicznej • Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju zrównoważonego oraz ochrony środowiska • Ochrona środowiska a równowaga ekologiczna (w tym sytuacja w Polsce)
11. Mój region na tle Polski i świata ER	
Położenie regionu	<ul style="list-style-type: none"> • Położenie regionu w przestrzeni fizycznogeograficznej i społeczno-gospodarczej kraju • Historia regionu (najważniejsze wydarzenia, znaczenie gospodarcze i polityczne w przeszłości)
Gospodarka regionu	<ul style="list-style-type: none"> • Środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne regionu (w tym walory turystyczne) oraz stopień ich wykorzystania • Poziom rozwoju gospodarczego regionu na tle Polski • Układ komunikacyjny i jego miejsce w systemie komunikacyjnym Polski

1	2
Spółczesność regionu	<ul style="list-style-type: none"> • Struktura demograficzna i zawodowa ludności • Migracje • Sieć osadnicza regionu i jej miejsce w sieci osadniczej Polski
Kultura i nauka w regionie	<ul style="list-style-type: none"> • Mniejszości narodowe i grupy etniczne • Dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe regionu – tradycje, architektura, najcenniejsze zabytki, obszary chronione • Potencjał naukowy regionu
Mój region w systemie społeczno-gospodarczym współczesnej Europy	<ul style="list-style-type: none"> • Potencjał ludnościowy i gospodarczy regionu na tle innych regionów Polski i Europy • Region wobec Unii Europejskiej (związki gospodarcze i kulturowe, formy pomocy unijnej dla regionu) • Perspektywy współpracy regionu z zagranicą

Klasa II – zakres rozszerzony (2 godziny tygodniowo)

Treści kształcenia	Najważniejsze zagadnienia
1	2
1. Metody badań geograficznych	
Istota badań geograficznych	<ul style="list-style-type: none"> • Geografia w systemie nauk • Przedmiot badań geograficznych • Nowe zagadnienia badawcze w geografii – skutek zmian we współczesnym świecie
Problemy geograficzne i ich rozwiązywanie	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy i znaczenie pytań badawczych, hipotez i teorii naukowych • Metody zbierania informacji geograficznych (w tym pomiary geograficzne) • Zasady rozwiązywania problemów geograficznych
Analiza informacji statystycznych EM	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawowe źródła informacji statystycznych • Najczęściej stosowane miary statystyczne (m.in. wartości średnie, współczynniki); ich wady i zalety • Metody prezentacji informacji statystycznych (tabele, wykresy, diagramy)
Mapa jako metoda prezentacji informacji	<ul style="list-style-type: none"> • Składniki mapy • Siatki i odwzorowania kartograficzne • Zależność między skalą mapy a generalizacją
Odczytywanie i prezentacja informacji geograficznych EM	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej; oceny ich wiarygodności i przydatności • Metody prezentacji struktury oraz dynamiki zjawisk • Metody prezentacji przestrzennego zróżnicowania zjawisk
Praktyczne zastosowanie informacji geograficznych EM	<ul style="list-style-type: none"> • Zastosowanie map w codziennym życiu • Zastosowanie map w gospodarce (m.in.: map geodezyjnych, planów zagospodarowania przestrzennego oraz map synoptycznych) • Zastosowanie map topograficznych, obrazów satelitarnych

1	2
2. Ziemia jako planeta	
Miejsce Ziemi we Wszechświecie i w Układzie Słonecznym	<ul style="list-style-type: none"> • Teoria heliocentryczna a współczesne poglądy na budowę Wszechświata • Elementy Układu Słonecznego i ich podstawowe cechy • Skutki położenia Ziemi w Układzie Słonecznym
Kształt i rozmiary Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Główne cechy Ziemi na tle innych planet Układu Słonecznego • Kształt Ziemi • Skutki kulistego kształtu Ziemi
Ruch obrotowy Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy ruchu obrotowego Ziemi i jego skutki • Czas słoneczny, uniwersalny, strefowy i urzędowy • Linia zmiany daty
Ruch obiegowy Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy ruchu obiegowego Ziemi i jego skutki • Przyczyny zmian oświetlenia Ziemi w ciągu roku • Zmiany długości dnia i nocy w ciągu roku na różnych szerokościach geograficznych
Kalendarz	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawowe zasady rachuby czasu • Kalendarz juliański i gregoriański
3. Dynamika atmosfery	
Zjawiska zachodzące w atmosferze	<ul style="list-style-type: none"> • Skład i budowa atmosfery • Cechy szczególne troposfery • Przyczyny i rodzaje ruchów powietrza w troposferze
Pogoda jako efekt współdziałania wielu czynników	<ul style="list-style-type: none"> • Metody pomiarów elementów pogody • Pogoda jako dynamiczny stan atmosfery • Przyczyny zmienności pogody
Prognozowanie pogody	<ul style="list-style-type: none"> • Nowoczesne techniki wykorzystywane w prognozowaniu pogody • Zasady prognozowania pogody; mapy synoptyczne • Znaczenie prognoz pogody w życiu codziennym i w gospodarce
Cyrkulacja atmosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Ogólna cyrkulacja atmosfery • Czynniki decydujące o cyrkulacji atmosfery w skali globalnej • Wpływ wielkich obszarów wodnych i lądowych oraz ukształtowania powierzchni na cyrkulację atmosfery
Groźne zjawiska atmosferyczne	<ul style="list-style-type: none"> • Powstawanie groźnych zjawisk atmosferycznych • Główne obszary występowania gwałtownych zjawisk pogodowych • Zapobieganie skutkom groźnych zjawisk atmosferycznych
Zróżnicowanie klimatyczne Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Ogólna charakterystyka stref klimatycznych • Astrefowe odmiany klimatów; główne obszary ich występowania • Zróżnicowanie cech klimatu strefy umiarkowanej
Wpływ klimatu na życie i działalność człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Najkorzystniejsze dla człowieka warunki klimatyczne • Obszary o korzystnych dla życia i działalności człowieka warunkach klimatycznych • Klimatyczne bariery aktywności człowieka

1	2
4. Zasoby wodne Ziemi	
Hydrosfera	<ul style="list-style-type: none"> • Bilans wodny Ziemi • Warunki oraz przyczyny krążenia wody na Ziemi • Mały i duży obieg wody w przyrodzie
Oceany i morza	<ul style="list-style-type: none"> • Skład chemiczny i cechy fizyczne wód morskich • Poziome i pionowe ruchy wód morskich • Wpływ wielkich obszarów wodnych na pozostałe elementy środowiska przyrodniczego
Łądowe wody powierzchniowe	<ul style="list-style-type: none"> • Przestrzenne zróżnicowanie sieci hydrograficznej; zlewiska i obszary bezodpływowe na świecie • Genetyczne typy jezior • Tereny stałe podmokłe na Ziemi
Wody podziemne	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy i podział wód podziemnych • Przyrodnicze znaczenie wód podziemnych • Możliwości wykorzystania wód podziemnych
Współczesne pokrywy lodowe	<ul style="list-style-type: none"> • Współczesne pokrywy lodowe jako skutek deficytu ciepła • Granica wiecznych śniegów • Rozmieszczenie lodowców i lądolodów
Zasoby wodne świata	<ul style="list-style-type: none"> • Obszary o deficycie i nadmiarze wody • Wpływ cyrkulacji atmosferycznej, budowy geologicznej i ukształtowania powierzchni na zasoby wodne obszarów lądowych
Znaczenie wody w przyrodzie i gospodarce	<ul style="list-style-type: none"> • Wpływ wody na inne elementy środowiska przyrodniczego • Dziedziny działalności człowieka szczególnie zależne od dużych zasobów wody • Rozmieszczenie ludności a zasoby wodne
5. Ukształtowanie powierzchni Ziemi	
Budowa Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Metody badań geologicznych • Fizyczne i chemiczne cechy geosfer • Przyczyny ruchów materii we wnętrzu Ziemi
Główne wydarzenia w dziejach Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Czas geologiczny; podział dziejów Ziemi na ery i okresy • Główne wydarzenia geologiczne w dziejach Ziemi
Skład i budowa litosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawowe minerały skałotwórcze i ich właściwości • Genetyczna klasyfikacja skał; przykłady zastosowania skał w gospodarce • Układ warstw skalnych
Tektonika płyt litosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Główne założenia teorii tektoniki płyt litosfery • Skutki przemieszczania się płyt litosfery
Wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> • Wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi jako konsekwencja przeszłości geologicznej i współczesnych procesów geologicznych • Ruchy epejrogeniczne i izostatyczne
Powstawanie gór	<ul style="list-style-type: none"> • Ruchy górotwórcze w dziejach Ziemi; stare i młode systemy górskie • Procesy powstawania i rodzaje gór • Główne systemy górskie na Ziemi

1	2
Procesy wulkaniczne i plutoniczne	<ul style="list-style-type: none"> • Obszary występowania zjawisk wulkanicznych • Rodzaje wulkanów i skutki ich aktywności • Skutki procesów plutonicznych
Ruchy sejsmiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny ruchów sejsmicznych • Skutki trzęsień ziemi i metody zapobiegania im • Zasady zachowania się w czasie trzęsienia ziemi
Wietrzenie	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje wietrzenia • Denudacja • Zależność denudacji od warunków przyrodniczych
Rzeźbotwórcza działalność wód płynących	<ul style="list-style-type: none"> • Dolina rzeki i jej elementy • Działalność wód płynących na różnych odcinkach rzeki • Rodzaje ujść rzecznych
Rzeźbotwórcza działalność lodowców i lądolodów	<ul style="list-style-type: none"> • Epoki lodowcowe w dziejach Ziemi (szczególnie czwartorzędowa) • Formy rzeźby terenu powstające w wyniku działalności lodowców górskich, lądolodów oraz wód lodowcowych • Wpływ zlodowaceń na współczesne ukształtowanie powierzchni
Rzeźbotwórcza działalność morza	<ul style="list-style-type: none"> • Niszcząca, transportująca i budująca działalność morza • Rodzaje wybrzeży • Współczesne oznaki dynamiki morza
Rzeźbotwórcza działalność wiatru	<ul style="list-style-type: none"> • Formy rzeźby terenu powstające w wyniku działalności wiatru • Obszary o szczególnie intensywnej działalności wiatru • Rodzaje pustyń
Surowce mineralne; ich rozmieszczenie i związek z budową geologiczną	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje surowców mineralnych • Związek rozmieszczenia surowców mineralnych z budową geologiczną • Główne surowce mineralne wydobywane w przeszłości i obecnie
Litosfera a działalność człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Wpływ procesów kształtujących powierzchnię Ziemi na działalność człowieka • Wpływ wydobycia surowców mineralnych na gęstość zaludnienia i działalność człowieka • Wpływ działalności człowieka na rzeźbę terenu
6. Różnorodność świata roślin i zwierząt oraz gleb na świecie	
Procesy glebotwórcze	<ul style="list-style-type: none"> • Istota i przebieg procesów glebotwórczych • Zależności między profilem glebowym a procesami glebotwórczymi
Strefowość i astrefowość gleb	<ul style="list-style-type: none"> • Zależność między procesami glebotwórczymi a typami genetycznymi gleb • Rozmieszczenie typów genetycznych gleb • Walory użytkowe gleb
Bogactwo biosfery	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy głównych i przejściowych formacji roślinnych na świecie • Strefowość roślinności na Ziemi a różnorodność świata zwierząt
Strefy klimatyczno-roślinno-glebowe	<ul style="list-style-type: none"> • Wzajemne zależności między klimatem, roślinnością a glebami • Strefy klimatyczno-roślinno-glebowe na Ziemi • Przykłady środowisk astrefowych

1	2
Wpływ biosfery i gleb na działalność człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie zasobów biosfery przez człowieka • Gleby jako jeden z warunków rozwoju rolnictwa • Odnawialność i nieodnawialność zasobów biosfery oraz gleb
7. Środowisko przyrodnicze Polski	
Położenie Polski	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy geograficznego i politycznego położenia Polski • Przebieg granic państwowych; sąsiedzi Polski • Granice morskie – sąsiedzi, status granic
Budowa geologiczna Polski na tle Europy	<ul style="list-style-type: none"> • Położenie Polski na tle wielkich jednostek strukturalnych Europy • Jednostki tektoniczne Polski • Zależność między budową geologiczną a występowaniem surowców mineralnych
Ukształtowanie powierzchni Polski	<ul style="list-style-type: none"> • Regiony fizycznogeograficzne Polski – granice, główne cechy rzeźby terenu • Zależność ukształtowania powierzchni Polski od budowy geologicznej i współczesnych procesów rzeźbotwórczych
Wody powierzchniowe w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Główne cechy sieci hydrograficznej Polski i czynniki ją kształtujące • Genetyczne typy jezior w Polsce i ich rozmieszczenie • Przyczyny małej zasobności Polski w wodę słodką
Morze Bałtyckie EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Fizyczne, chemiczne i biologiczne cechy Morza Bałtyckiego • Zasoby naturalne polskiej wyłącznej strefy ekonomicznej • Główne źródła oraz stan zanieczyszczenia wód
Klimat Polski	<ul style="list-style-type: none"> • Klimatyczne konsekwencje położenia geograficznego Polski • Główne cechy klimatu Polski i ich przestrzenne zróżnicowanie • Cechy i przyczyny przejściowości klimatu Polski
Klimat astrefowy w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Klimat polskich gór jako przykład klimatu astrefowego • Cechy klimatu gór; przyczyny i skutki wiatru fenowego • Znaczenie klimatu górskiego dla gospodarki regionu
Gleby w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Gleby Polski typowe dla strefy klimatu umiarkowanego • Gleby astrefowe • Bonitacja gleb w Polsce
Świat roślinny i zwierzęcy Polski EEK	<ul style="list-style-type: none"> • Roślinność naturalna Polski – cechy strefowości i astrefowości • Obecny stan świata roślinnego i zwierzęcego • Lesistość Polski i jej przestrzenne zróżnicowanie
Fizycznogeograficzne regiony Polski ER	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawy regionalizacji fizycznogeograficznej Polski • Dominujące cechy środowiska przyrodniczego głównych regionów Polski
Przyrodnicze uwarunkowania polskiej gospodarki	<ul style="list-style-type: none"> • Obszary Polski o warunkach przyrodniczych szczególnie korzystnych oraz niekorzystnych dla różnych dziedzin działalności gospodarczej • Czy warunki środowiskowe Polski są właściwie i w pełni wykorzystywane?

Klasa III – zakres rozszerzony (2 godziny tygodniowo)

Treści kształcenia	Najważniejsze zagadnienia
1	2
8. Różnorodność ludności świata	
Przyczyny i skutki wzrostu liczby ludności świata 	<ul style="list-style-type: none"> Zróźnicowanie przestrzenne przyrostu naturalnego jako wyraz przechodzenia przez różne fazy cyklu demograficznego Skutki eksplozji i implozji demograficznej Wzrost ludności świata jako czynnik wzrostu antropopresji
Rozmieszczenie ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> Przestrzenne rozmieszczenie barier i atrakcji osadniczych oraz ich wpływ na rozmieszczenie ludności Najludniejsze państwa świata Zależności między gęstością zaludnienia i liczbą ludności a gospodarką
Struktura demograficzna ludności świata	<ul style="list-style-type: none"> Podstawowe mierniki struktury demograficznej Związek między fazą cyklu demograficznego a strukturą demograficzną ludności Współzależności między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego państw a strukturą demograficzną
Migracje na świecie	<ul style="list-style-type: none"> Rodzaje i przyczyny migracji w przeszłości i obecnie Najważniejsze obszary imigracji i emigracji we współczesnym świecie Związki między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a migracjami
Zróźnicowanie rasowe i etniczne ludności świata	<ul style="list-style-type: none"> Przyczyny zróźnicowania rasowego i etnicznego na świecie Warunki powstawania konfliktów na tle rasowym i etnicznym Grupa etniczna a narodowość
Zróźnicowanie językowe i religijne ludności świata 	<ul style="list-style-type: none"> Przyczyny zróźnicowania językowego i religijnego na świecie Warunki powstawania konfliktów na tle religijnym Zmiana znaczenia różnych języków we współczesnym świecie (m.in. wzrost znaczenia języka angielskiego, wymieranie języków etnicznych)
Zróźnicowanie zawodowe ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> Wpływ poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego na strukturę zawodową ludności Wpływ wykształcenia (i analfabetyzmu) na szanse zatrudnienia Czynniki wpływające na poziom bezrobocia w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego
Podstawowe cechy ludności Polski	<ul style="list-style-type: none"> Ruch rzeczywisty ludności Polski oraz jej struktura demograficzna Zróźnicowanie kulturowe, etniczne i zawodowe ludności Prognozowane zmiany cech ludności po wejściu Polski do Unii Europejskiej
9. Bogactwo form osadnictwa na świecie	
Osadnictwo wiejskie	<ul style="list-style-type: none"> Czynniki kształtujące osadnictwo Osadnictwo tymczasowe i stałe na świecie Przyczyny zróźnicowania osadnictwa wiejskiego; typy wsi
Urbanizacja we współczesnym świecie	<ul style="list-style-type: none"> Fazy urbanizacji i ich zależność od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Przestrzenne zróźnicowanie tempa urbanizacji na świecie Największe zespoły miejskie na świecie

1	2
Osadnictwo miejskie	<ul style="list-style-type: none"> • Formy rozwoju miast i ich zależność od faz urbanizacji • Proces powstawania i rozwoju sieci osadniczej • Najważniejsze funkcje miastotwórcze we współczesnym świecie
Struktura wewnętrzna miasta	<ul style="list-style-type: none"> • Struktura funkcjonalno-przestrzenna i fizjonomia miasta • Czynniki kształtujące strukturę i fizjonomię miast w różnych częściach świata
Strefa podmiejska	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczenie strefy podmiejskiej w procesie urbanizacji • Przyczyny i skutki rozwoju stref podmiejskich w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego
Urbanizacja i system osadniczy Polski ER	<ul style="list-style-type: none"> • Istota współczesnych procesów urbanizacyjnych w Polsce • Wpływ czynników przyrodniczych, historycznych, gospodarczych i politycznych na system osadniczy Polski • Prognozowane zmiany w polskim systemie osadniczym po wejściu kraju do Unii Europejskiej
10. Rolnictwo	
Zróżnicowanie czynników rozwoju rolnictwa na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Przyrodnicze i pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa na świecie • Mierniki poziomu produkcji rolniczej • Wpływ czynników rozwoju rolnictwa na poziom i kierunki produkcji rolniczej
Zróżnicowanie systemów gospodarowania rolniczego na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Wpływ czynników rozwoju rolnictwa na strukturę użytkowania ziemi • Główne systemy rolniczego gospodarowania na świecie – zróżnicowanie przestrzenne, analiza wybranych przykładów
Warunki rozwoju rolnictwa w Polsce ER	<ul style="list-style-type: none"> • Poziom i kierunki produkcji rolniczej w Polsce • Wpływ przyrodniczych i pozaprzyrodniczych czynników rozwoju rolnictwa na systemy gospodarowania rolniczego w Polsce
Produkcja roślinna	<ul style="list-style-type: none"> • Przestrzenne zróżnicowanie kierunków produkcji roślinnej na świecie jako efekt dostosowania do warunków przyrodniczych, społecznych i gospodarczych • Czynniki kształtujące wielkość produkcji roślinnej na różnych obszarach
Produkcja zwierzęca	<ul style="list-style-type: none"> • Przestrzenne zróżnicowanie kierunków produkcji zwierzęcej na świecie jako efekt dostosowania do warunków przyrodniczych, społecznych i gospodarczych • Czynniki kształtujące wielkość produkcji zwierzęcej na różnych obszarach
Morza i oceany jako źródło żywności ER	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycyjne i nowoczesne formy pozyskiwania żywności z mórz; ich związek z odnawialnością zasobów • Wpływ nowoczesnych form gospodarczego wykorzystania mórz i oceanów na ilość oraz jakość pozyskiwanej żywności • Stan polskiego rybołówstwa

1	2
Gospodarcze znaczenie obszarów leśnych na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona zasobów leśnych wobec wzrostu zapotrzebowania na grunty rolne i drewno • Główne obszary deforestacji na świecie (w tym strefa lasów równikowych) • Gospodarka leśna w Polsce
Problemy żywnościowe świata	<ul style="list-style-type: none"> • Związek istnienia nadwyżek i niedoborów żywności z systemami gospodarowania rolniczego • Międzynarodowy handel artykułami żywnościowymi • Wybrane sposoby zwiększania produkcji żywności
Możliwości rozwoju rolnictwa na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Możliwości zastosowania sposobów zwiększania produkcji rolniczej w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego • Znaczenie polityki rolnej państw dla rozwoju rolnictwa • Związki rozwoju rolnictwa z innymi działami gospodarki (zwłaszcza przemysłem i transportem)
Rolnictwo Polski 	<ul style="list-style-type: none"> • Poziom i kierunki produkcji rolniczej w Polsce na tle innych państw europejskich • Regionalne zróżnicowanie poziomu rozwoju rolnictwa i społecznych problemów wsi w Polsce • Szanse i zagrożenia polskiego rolnictwa wobec rolnictwa krajów Unii Europejskiej

11. Działalność produkcyjna i usługowa

Zarys historii przemysłu	<ul style="list-style-type: none"> • Rewolucja przedprzemysłowa • Rewolucje przemysłowe i ich wpływ na wykorzystanie zasobów mineralnych oraz warunki życia ludzi • Proces uprzemysłowienia Polski
Czynniki lokalizacji działalności produkcyjnej	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiany znaczenia różnych czynników lokalizacji działalności produkcyjnej na różnych etapach rozwoju społeczno-gospodarczego (ujęcie czasowe i przestrzenne) • Rola przemysłu w państwach o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz w Polsce
Zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych	<ul style="list-style-type: none"> • Główne surowce energetyczne na świecie; obszary występowania i wielkość wydobycia • Wpływ postępu technologicznego na zmiany znaczenia poszczególnych surowców
Energetyka na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> • Rola surowców energetycznych w gospodarce światowej • Wady i zalety energetyki cieplnej, wodnej, jądrowej i alternatywnej
Przemysł elektroenergetyczny na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Rola energii elektrycznej w rozwoju gospodarczym państw • Główni światowi producenci i konsumenci energii elektrycznej • Przyczyny i skutki zróżnicowania wielkości produkcji energii elektrycznej na świecie
Przemysł elektroenergetyczny w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Zasoby surowców energetycznych Polski i ich wykorzystanie • Produkcja energii elektrycznej w Polsce – dynamika i zróżnicowanie regionalne • Bezpieczeństwo energetyczne Polski

1	2
Zmiany struktury gałęziowej przemysłu w wyniku postępu technologicznego	<ul style="list-style-type: none"> • Rola poszczególnych gałęzi przemysłu w rozwoju gospodarczym • Zmiany struktury gałęziowej przemysłu w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego • Zmiany struktury gałęziowej przemysłu w Polsce (w tym wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej) i ich przyczyny
Główne okręgi przemysłowe świata i Polski ER	<ul style="list-style-type: none"> • Główne okręgi przemysłowe świata i Polski – czynniki lokalizacji, struktura gałęziowa • Przyczyny restrukturyzacji produkcji na przykładach wybranych okręgów przemysłowych na świecie • Górnośląski Okręg Przemysłowy jako przykład obszaru wymagającego restrukturyzacji gospodarki
Rozwój usług we współczesnym świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje działalności usługowej (w tym usługi finansowe oraz komunikacja) i ich rola w rozwoju społeczno-gospodarczym państw • Przyczyny rozwoju różnych rodzajów usług w krajach wysoko, średnio i słabo rozwiniętych • Rola sieci transportowej w rozwoju społeczno-gospodarczym państw • Zmiany w usługach w Polsce na tle tendencji światowych
Transport samochodowy	<ul style="list-style-type: none"> • Zalety i wady transportu drogowego • Przestrzenne zróżnicowanie znaczenia transportu drogowego na świecie oraz perspektywy rozwoju • Transport drogowy w Polsce – infrastruktura oraz poziom motoryzacji
Transport szynowy	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje transportu szynowego • Zalety i wady transportu szynowego • Przestrzenne zróżnicowanie znaczenia transportu szynowego na świecie i perspektywy jego rozwoju • Transport szynowy w Polsce – znaczenie, stan infrastruktury, zróżnicowanie regionalne
Transport lotniczy i przesyłowy	<ul style="list-style-type: none"> • Zalety i wady transportu lotniczego oraz przesyłowego • Przestrzenne zróżnicowanie znaczenia transportu lotniczego i przesyłowego na świecie; perspektywy rozwoju • Transport lotniczy i przesyłowy w Polsce – stan, znaczenie, perspektywy rozwoju
Transport śródlądowy	<ul style="list-style-type: none"> • Zalety i wady transportu śródlądowego • Przestrzenne zróżnicowanie znaczenia transportu śródlądowego na świecie oraz perspektywy jego rozwoju • Transport śródlądowy w Polsce – infrastruktura, znaczenie, perspektywy rozwoju
Transport morski	<ul style="list-style-type: none"> • Zalety i wady transportu morskiego • Przestrzenne zróżnicowanie znaczenia transportu morskiego na świecie; trudności gospodarcze państw śródlądowych • Perspektywy rozwoju transportu morskiego (w tym transportu promowego) na świecie i w Polsce
Rola łączności we współczesnym świecie EM	<ul style="list-style-type: none"> • Poziom rozwoju łączności na świecie; łączność przewodowa i bezprzewodowa • Rola łączności w społeczeństwie informacyjnym; Internet i e-biznes • Rozwój telekomunikacji w Polsce

1	2
Wzrost znaczenia turystyki 	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny i skutki rozwoju turystyki • Główne regiony turystyczne świata i Polski • Perspektywy rozwoju turystyki w Polsce na tle tendencji światowych
12. Zróżnicowanie gospodarcze świata; procesy integracyjne i dezintegrujące	
Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw	<ul style="list-style-type: none"> • Mierniki poziomu rozwoju oraz jakości życia; ich wady i zalety (w tym wiarygodność) • Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego państw • Wskaźnik poziomu rozwoju społecznego i jego przestrzenne zróżnicowanie • Poziom rozwoju społecznego i gospodarczego Polski na tle świata
Przemiany polityczne w XX wieku 	<ul style="list-style-type: none"> • Społeczne, gospodarcze i polityczne skutki kolonializmu oraz dekolonizacji • Skutki istnienia i upadku wielkich systemów totalitarnych (narodowego socjalizmu i komunizmu) • Rola Polski w upadku komunizmu
Najważniejsze konflikty we współczesnym świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny konfliktów na świecie • Metody rozwiązywania konfliktów; rola współpracy międzynarodowej • Przyczyny, przebieg oraz szanse rozwiązania wybranych konfliktów zbrojnych
Współpraca regionalna 	<ul style="list-style-type: none"> • Formy i dziedziny współpracy państw i społeczeństw • Przykłady współpracy na szczeblu miast i regionów • Euroregiony – zasady funkcjonowania i dziedziny współpracy
Rola korporacji ponadnarodowych w gospodarce światowej	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny wzrostu znaczenia korporacji ponadnarodowych na świecie • Rola korporacji ponadnarodowych w procesach globalizacji • Obecność korporacji ponadnarodowych w Polsce
Organizacja Narodów Zjednoczonych	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny powstania Ligi Narodów oraz ONZ • Struktura organizacyjna i zadania ONZ • Rola ONZ we współczesnym świecie – oczekiwania i wyzwania przed nią stojące
Międzynarodowe organizacje gospodarcze 	<ul style="list-style-type: none"> • Formy integracji gospodarczej na świecie • Warunki pogłębiania integracji gospodarczej państw • Organizacje gospodarcze we współczesnym świecie (w tym organizacje, do których należy Polska)
Unia Europejska 	<ul style="list-style-type: none"> • Unia Europejska jako unikatowy przykład integracji państw • Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw-członków Unii Europejskiej • Zaawansowanie procesów przystosowawczych w Polsce wynikających z przystąpienia do Unii Europejskiej
Międzynarodowe organizacje polityczno-wojskowe	<ul style="list-style-type: none"> • Zadania międzynarodowych organizacji polityczno-wojskowych • Funkcje NATO; rola organizacji w budowaniu bezpieczeństwa światowego • Międzynarodowa współpraca w zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego

1	2
Procesy integracyjne i dezintegrujące we współczesnym świecie EM ER	<ul style="list-style-type: none"> • Dziedziny globalizacji • Związki globalizacji z trzecią rewolucją przemysłową i powstawaniem społeczeństwa informacyjnego • Szanse i zagrożenia społeczeństw wynikające z globalizacji (w tym społeczeństwa polskiego, społeczności regionalnych i lokalnych)
Miejsce i rola Polski we współczesnym świecie EEu	<ul style="list-style-type: none"> • Transformacja społeczno-gospodarcza oraz polityczna w Europie Środkowej i Wschodniej, w tym w Polsce • Gospodarcze oraz polityczne znaczenie Polski w Europie i na świecie
13. Przyrodnicze skutki działalności człowieka (EEk)	
Relacje człowiek–przyroda	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny zmian stosunku człowieka do środowiska przyrodniczego • Modele rozwoju; koncepcja zrównoważonego rozwoju • Warunki i szanse realizacji zasad zrównoważonego rozwoju we współczesnym świecie
Środowisko życia człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Przestrzenne zróżnicowanie środowiska życia człowieka jako skutek wzajemnego oddziaływania środowiska przyrodniczego, gospodarki i środowiska społecznego • Jakość życia; mierniki i ich przestrzenne zróżnicowanie
Wpływ degradacji środowiska na stan zdrowia ludności	<ul style="list-style-type: none"> • Globalne skutki degradacji środowiska przyrodniczego (globalne ocieplenie, kwaśne opady, promieniowanie radioaktywne, wzrost intensywności promieniowania ultrafioletowego) • Przykłady zagrożeń dla zdrowia ludzi w mniejszej skali przestrzennej (m.in. smog, smog fotochemiczny, zanieczyszczenie wód) • Główne przyczyny oraz skutki degradacji środowiska przyrodniczego w regionie, w którym mieszka uczeń
Koszty degradacji środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Najgroźniejsze katastrofy ekologiczne; ich społeczne i gospodarcze skutki • Metody i koszty ograniczania skutków degradacji środowiska • Szanse zapobiegania skutkom katastrof ekologicznych w państwach o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego
Stan i ochrona środowiska przyrodniczego w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Stopień degradacji środowiska przyrodniczego w różnych regionach Polski; obszary zagrożenia ekologicznego • Zanieczyszczenia transgraniczne • Główne założenia ustawy o ochronie środowiska przyrodniczego • Stan środowiska przyrodniczego w Polsce na tle Unii Europejskiej
Międzynarodowe działania na rzecz ochrony środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Formy ochrony środowiska przyrodniczego na świecie • Międzynarodowe działania służące ochronie środowiska (w tym konferencje klimatyczne i Szczyt Ziemi); warunki ich skuteczności • Pozarządowe organizacje (międzynarodowe i polskie) działające na rzecz ochrony środowiska
Prognozowane problemy ekologiczne świata	<ul style="list-style-type: none"> • Możliwości przeciwdziałania skutkom globalnego ocieplenia (m.in. zatopieniu obszarów zaludnionych i intensywnie zagospodarowanych) • Globalne zagrożenia dla przetrwania życia • Szybkie wymieranie gatunków oraz biocenoz • Zagrożenie terroryzmem ekologicznym

V. Procedury osiągnięcia celów

Zakres podstawowy

W osiągnięciu celów kształcenia najbardziej przydatne są następujące procedury:

- samodzielne wykonywanie map prezentujących zjawiska społeczne, gospodarcze, polityczne oraz map o tematyce fizycznogeograficznej i ekologicznej;
- interpretacja map o tematyce fizycznogeograficznej, społecznej, gospodarczej, politycznej i ekologicznej;
- poszukiwanie i gromadzenie materiałów na temat sytuacji społeczno-gospodarczej, politycznej i ekologicznej w różnych skalach przestrzennych (w tym korzystanie z Internetu);
- analiza mierników charakteryzujących środowisko przyrodnicze oraz różne dziedziny i formy działalności człowieka (ze zwróceniem szczególnej uwagi na konieczność jednoczesnego wykorzystania co najmniej kilku wskaźników w celu uzyskania całościowego obrazu analizowanego zagadnienia);
- interpretacja oraz tworzenie schematów zależności w celu kształtowania systemowego myślenia;
- samodzielne wykonywanie wykresów, schematów i innych form graficznej prezentacji zjawisk oraz ich interpretacja;
- samodzielne wypowiedzi (pisemne i ustne) na temat zjawisk zachodzących we współczesnym świecie;
- analiza zjawisk społecznych, gospodarczych, politycznych i ekologicznych, zmieniających obraz współczesnego świata.

Proponowane procedury dzielą się na cztery grupy:

- 1. Wprowadzające w metody geografii jako nauki.** Ułatwiają one opanowanie wiadomości i kształtują umiejętności samodzielnego obliczania prostych wskaźników i współczynników, a także stosowania prostych metod graficznych.
  - Obliczanie wskaźników i współczynników przygotowuje do świadomego i krytycznego odbioru informacji poprzez pełniejsze zrozumienie pojęć używanych w środowiskach masowego przekazu (np. przyrost naturalny lub produkt krajowy brutto).
  - Przedstawianie informacji w formie map i wykresów ułatwia dostrzeżenie roli graficznych załączników do różnych wiadomości tekstowych oraz sprawne odczytywanie informacji przedstawionych w tej formie.
- 2. Tradycyjnie stosowane w nauczaniu geografii.** Ich głównym zadaniem jest ułatwienie przyswajania wiedzy oraz uatrakcyjnienie procesu nauczania.
  - Prezentacja foliogramów (lub przezroczy) ułatwia uczniom konceptualizację poruszanych zagadnień (szczególnie wskazana, gdy omawia się zagadnienia ważne lub trudne).
  - Wykorzystanie atlasów i map ściennych (tradycyjnych lub drukowanych na folii) stanowi podstawową formę nauczania geografii.
  - Zajęcia w pracowni komputerowej, zwłaszcza z wykorzystaniem Internetu, są przydatne przy omawianiu różnej tematyki (np. prognozowanie pogody, turystyka), motywują uczniów do korzystania z elektronicznych źródeł informacji, co jest szczególnie cenne w okresie tworzenia się społeczeństwa informacyjnego.

- Zajęcia terenowe powinny być organizowane możliwie często, w celu poznania miejscowości, w której znajduje się szkoła, oraz regionu (najlepiej kilkudniowe).
- 3. Kształtujące swobodę wypowiedzi i umiejętność dyskusji.** Opanowanie umiejętności swobodnego wypowiadania się i prezentowania własnych poglądów jest ważne zarówno w procesie uczenia się, jak i uczestniczenia w życiu społecznym. Stosując te procedury, nauczyciel powinien do minimum ograniczyć ocenianie, może ono bowiem krępować swobodę wymiany poglądów (uczniowie – zwłaszcza na początku nauki w I klasie, gdy nie znają jeszcze nauczyciela – mogą mylić ocenę argumentowania z oceną poglądów).
- Esej (praca domowa) jest szczególnie polecany w wypadku tematów kontrowersyjnych i budzących spory w społeczeństwie. Daje on uczniowi możliwość swobodnego wyrażenia poglądów, nie krępując nadmiernym formalizmem.
  - Referat jest zalecany jako wprowadzenie do dyskusji na lekcji, zwłaszcza gdy dwa referaty opracowują uczniowie o odmiennych poglądach na dany temat. Referat przygotowuje ucznia do wystąpień na forum publicznym, uświadamia konieczność szanowania czasu słuchaczy i zawierania w wypowiedzi jedynie najważniejszych treści.
  - Dyskusja pomaga przełamać obawy przed prezentowaniem własnych poglądów, uczy kultury dyskusowania oraz tolerancji dla odmiennych poglądów.
- 4. Kształtujące precyzję wypowiedzi.** Mają one duże znaczenie w opanowywaniu treści nauczania, uświadamiają uczniom konieczność ponoszenia odpowiedzialności za własne oceny.
- Wypracowanie – praca pisemna poddana ścisłym rygorom kompozycyjnym (wstęp, rozwinięcie i wnioski końcowe) – powinno zawierać część graficzną (mapę, tabelę lub wykres). Jest polecane w przypadku tematów wymagających myślenia analitycznego: oceniania sytuacji, prognozowania jej zmian, wyjaśniania przyczyn, przewidywania skutków.
  - Prezentacja jest zalecana jako wprowadzenie do konwersatorium. Formą przypomina referat, lecz jest bardziej sformalizowana i trwa krótko (nie dłużej niż kilka minut). W prezentacji powinno się wykorzystać mapę lub wykres.
  - Konwersatorium (rodzaj dyskusji, ale znacznie bardziej sformalizowanej) jest szczególnie przydatne w realizacji tematów mało kontrowersyjnych, lecz wymagających rzetelnej wiedzy. Nauczyciel dba o uzasadnienie poglądów rzeczowymi argumentami i zachowanie kultury dyskusji.
  - Analiza SWOT polega na zestawieniu mocnych i słabych stron sytuacji, przyczyn trudności oraz możliwych rozwiązań (np. obecnego funkcjonowania polskiego rolnictwa i jego przyszłości po wejściu Polski do Unii Europejskiej).

Zakres rozszerzony

Procedury zalecane w realizacji zakresu podstawowego ułatwiają także osiągnięcie zakładanych celów kształcenia w zakresie rozszerzonym. Doświadczenie uczniów i nauczyciela sprawią, że będą one stosowane sprawniej i pozwolą na efektywniejsze wykorzystanie czasu na zajęciach w szkole oraz w czasie pracy ucznia poza zajęciami. Nowe cele, sprecyzowane w *Podstawie programowej...* kształcenia ogólnego w zakresie rozszerzonym, wymagają stosowania procedur wprowadzających uczniów w metodykę badań geograficznych. Szczególnie ważne są:

- Grupowe badania terenowe pod kierunkiem nauczyciela. Zapoznają one uczniów z planowaniem i metodami pracy na kolejnych etapach (wykonywania kolejnych zadań), prowadzącymi do rozwiązania problemu badawczego. Nauczyciel, świadom zarówno zainteresowań uczniów, jak i możliwości realizacji badań, proponuje temat (np. *Formy rzeźby terenu w najbliższym otoczeniu szkoły*, *Rośliny uprawiane w naszej gminie*, *Wpływ ruchu drogowego w naszej miejscowości na warunki życia mieszkańców*), wspomaga uczniów w planowaniu i wykonywaniu kolejnych etapów pracy (przeprowadzenie obserwacji, rejestrowanie i prezentowanie wyników, następnie przejście na wyższy poziom myślenia – formułowanie prawidłowości, weryfikacja hipotez). Najskuteczniejsze jest równoległe wykonywanie zadań w kilku małych grupach, pomagające w weryfikacji błędów.
- Grupowe badania kameralne pod kierunkiem nauczyciela. Rola nauczyciela oraz cele tych badań są podobne do omówionych wyżej. Zadaniem nauczyciela jest przede wszystkim wskazywanie najbardziej przydatnych i wartościowych źródeł, weryfikacja wiarygodności informacji oraz wspomaganie rozwoju warsztatu badawczego uczniów.
- Indywidualne badania terenowe i kameralne, samodzielnie zaplanowane (od postawienia problemu badawczego) i wykonywane. Rolą nauczyciela jest dyskretne kontrolowanie tempa pracy i wyników jej kolejnych etapów oraz możliwie wczesne wykrywanie i weryfikacja błędów, które mogłyby doprowadzić do uzyskania błędnych wyników końcowych.
- Sesje naukowe prezentujące najwyżej ocenione (lub wszystkie) prace na forum szerszym niż klasa. Mobilizują one do wysiłku i staranności, są także godnym polecenia sposobem przygotowania uczniów do publicznych wystąpień i do sprawnego działania w sytuacji egzaminacyjnej.

VI. Zakładane osiągnięcia uczniów

W nawiasach podano liczby odpowiadające najważniejszym celom wychowawczym wymienionym na s. 10 i 11.

Zakres podstawowy

Wiadomości – uczeń zna i rozumie:

- podstawowe terminy niezbędne do zrozumienia omawianych zagadnień [9],
- metody prezentacji zjawisk geograficznych,
- przebieg najważniejszych procesów zachodzących w środowisku przyrodniczym [5],
- mechanizmy funkcjonowania systemu przyrodniczego Ziemi,
- najważniejsze czynniki decydujące o różnorodności ludności świata [3],
- aktualne konflikty oraz problemy społeczne współczesnego świata; ich przyczyny oraz skutki [3, 7, 8],
- cechy podstawowych rodzajów środowiska życia człowieka (wiejskiego, miejskiego, podmiejskiego) [3],
- przyczyny zróżnicowania rolnictwa oraz tendencje zmian w użytkowaniu ziemi na świecie i w Polsce [3],
- najważniejsze rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane na świecie i w Polsce oraz ich znaczenie w gospodarce [3],
- znaczenie lasów w przyrodzie oraz w gospodarce światowej i polskiej,
- rodzaje transportu i zróżnicowanie poziomu jego rozwoju na świecie i w Polsce,
- czynniki lokalizacji działalności produkcyjnej [3],
- źródła energii oraz ich znaczenie w gospodarce światowej i polskiej [3],
- rodzaje i poziom rozwoju usług na świecie i w Polsce [3],
- uwarunkowania oraz następstwa przyrodnicze, społeczne i kulturowe rozwoju turystyki na świecie i w Polsce [4, 5, 6],
- najważniejsze mierniki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego [3],
- najważniejsze organizacje międzynarodowe, do których należy Polska (ONZ, NATO, CEFTA) [2, 3, 6],
- główne regiony turystyczne na świecie i w Polsce [3],
- różne typy gospodarowania człowiekiem w środowisku oraz ich następstwa [4, 5],
- główne formy degradacji środowiska przyrodniczego [4, 5],
- społeczne i gospodarcze skutki degradacji środowiska przyrodniczego [4, 5],
- przyczyny i skutki zagrożeń ekologicznych o zasięgu globalnym [4, 5],
- istotę równowagi ekologicznej oraz warunki jej zachowania [5],
- zasady zrównoważonego rozwoju [4, 5],
- najważniejsze cechy regionu, w którym mieszka [1].

Umiejętności – uczeń umie:

- prawidłowo posługiwać się terminami geograficznymi,
- korzystać z różnych źródeł informacji geograficznej [9, 10],
- interpretować podstawowe dane statystyczne (w tym wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego) [9, 10],

- dobierać i stosować najbardziej efektywny sposób prezentowania informacji (np. mapa, tabela, wykres) [10],
- przedstawiać informacje w innej formie, wykorzystując różne metody graficzne i statystyczne,
- nazywać i interpretować związki między różnymi elementami środowiska przyrodniczego (w tym miejsca zamieszkania) [10],
- dostrzegać i analizować istotę wpływu środowiska przyrodniczego na życie i działalność człowieka (w skali globalnej, krajowej, regionalnej i lokalnej) [9, 10],
- porównywać wpływ czynników przyrodniczych i antropogenicznych na rozmieszczenie i różnicowanie ludności na świecie [3, 10],
- oceniać problemy społeczne, gospodarcze i ekologiczne Polski i innych krajów Europy Środkowej w okresie ich przystosowywania się do członkostwa w Unii Europejskiej [2, 3, 6]
- analizować wpływ czynników przyrodniczych i antropogenicznych na osadnictwo,
- wyjaśniać zróżnicowanie rolnictwa i poziomu jego rozwoju na świecie i w Polsce [3],
- oceniać poziom rozwoju wybranych gałęzi przemysłu w Polsce na tle świata [3],
- uzasadniać duże znaczenie transportu i łączności dla rozwoju społeczno-gospodarczego [3],
- stosować odpowiednie mierniki do określania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw i grup państw oraz szacować na ich podstawie poziom rozwoju Polski [2, 3, 9],
- identyfikować przejawy globalizacji oraz regionalizmu w codziennym życiu [3, 8, 9, 10],
- uzasadniać stanowiska zwolenników i przeciwników przystąpienia Polski do Unii Europejskiej [2, 3, 6],
- przedstawiać i uzasadniać opinie na temat znaczenia członkostwa Polski w NATO dla jej bezpieczeństwa [2, 3, 6, 9, 10],
- oceniać walory i bazę turystyczną swojego regionu [1],
- identyfikować następstwa przyrodnicze, społeczne, gospodarcze i kulturowe rozwoju turystyki,
- dostrzegać zróżnicowanie przestrzenne i zmienność w czasie zjawisk przyrodniczych, społeczno-gospodarczych i politycznych [3, 7, 10],
- formułować społeczne i gospodarcze problemy swojego regionu oraz dostrzegać warunki ich rozwiązywania [1, 9],
- określać stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego regionu i miejsca zamieszkania [1, 5],
- dostrzegać obecne i przewidywać przyszłe skutki (społeczne i gospodarcze) degradacji środowiska przyrodniczego wybranych obszarów świata (w tym najbliższego otoczenia) [4, 5].

Postawy – uczeń:

- wykazuje aktywność w poznawaniu i wyjaśnianiu obserwowanych zjawisk [10],
- jest tolerancyjny wobec osób o odmiennych cechach fizycznych i poglądach, odmiennej kulturze i odmiennym pochodzeniu; wyraża sprzeciw wobec przemocy [6, 7, 8],
- ma świadomość związku między własnymi działaniami a środowiskiem życia i odczuwa potrzebę dbałości o nie [5, 7, 10],

- jest świadomy przynależności do społeczności lokalnej, regionalnej, narodowej, europejskiej i globalnej [1, 2, 3, 8],
- ma poczucie więzi z miejscem pochodzenia i zamieszkania [1, 2],
- dostrzega znaczenie aktywnego uczestniczenia w działaniach na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu, kraju oraz świata [1, 6, 7, 8],
- jest gotowy do stosowania zasad zrównoważonego rozwoju w życiu codziennym [4, 5].

Zakres rozszerzony

W zakresie rozszerzonym osiągnięcia uczniów obejmują osiągnięcia w zakresie podstawowym oraz przedstawione niżej.

Wiadomości – uczeń zna i rozumie:

- podstawowe terminy i fakty związane z omawianymi zagadnieniami [9, 12],
- przyrządy pomiarowe stosowane w geografii,
- podstawowe zasady planowania i prowadzenia badań geograficznych oraz metody prezentacji ich wyników [11],
- podstawowe prawidłowości geograficzne dotyczące zróżnicowania przestrzennego oraz dynamiki zjawisk przyrodniczych i społeczno-gospodarczych [3],
- powstanie i budowę Wszechświata, Układu Słonecznego oraz planet,
- cechy Ziemi jako planety – kształt i ruchy Ziemi oraz ich następstwa,
- skład i budowę atmosfery oraz jej funkcje ochronne [4],
- procesy kształtujące pogodę i klimat oraz ich wpływ na człowieka,
- przyczyny i skutki przestrzennego klimatycznego zróżnicowania Ziemi,
- główne cechy klimatów strefowych i astrefowych oraz klimatu Polski,
- elementy hydrosfery oraz ich zasoby,
- czynniki kształtujące obieg wody w przyrodzie; bilans wodny różnych obszarów, w tym Polski [4, 5],
- właściwości fizyczne i chemiczne wód morskich; ich wpływ na inne elementy środowiska przyrodniczego i gospodarkę człowieka,
- rodzaje, przyczyny i skutki ruchów wód morskich,
- rodzaje, genezę, przestrzenne zróżnicowanie oraz przyrodnicze i gospodarcze znaczenie wód na lądach, w tym w Polsce [4, 5],
- skład i budowę wnętrza Ziemi, zwłaszcza litosfery,
- genezę i cechy najpospolitszych na świecie i w Polsce minerałów i skał,
- założenia teorii tektoniki płyt litosfery oraz skutki ruchów płyt litosfery [10],
- metody badania przeszłości Ziemi; najważniejsze wydarzenia w jej dziejach [10],
- genezę form ukształtowania powierzchni Ziemi (zwłaszcza powierzchni Polski),
- zróżnicowanie ukształtowania powierzchni Ziemi,
- przebieg procesów glebotwórczych; typy genetyczne gleb i ich walory użytkowe (zwłaszcza w Polsce),
- przestrzenne zróżnicowanie gleb, roślinności i świata zwierzęcego na świecie i w Polsce,
- główne cechy środowiska przyrodniczego Polski na tle Europy i świata [1, 3],
- zróżnicowanie regionalne środowiska przyrodniczego Polski; jego przyczyny i skutki [1],

- klasyfikację zasobów naturalnych oraz ich rozmieszczenie na świecie i w Polsce [5],
- cechy oraz skutki przyrodnicze różnych form gospodarowania zasobami naturalnymi [3, 4, 5],
- różnicowanie przestrzenne rozmieszczenia ludności świata oraz przyczyn i skutków jego zmian [3, 5],
- główne cechy przyrostu naturalnego i struktur demograficznych ludności na różnych obszarach (w tym w Polsce),
- główne kierunki migracji na świecie, ich przyczyny i skutki [3, 8],
- cechy współczesnych systemów osadniczych na świecie i w Polsce oraz ich różnicowanie przestrzenne,
- różnicowanie rasowe, etniczne, religijne, językowe i kulturowe ludności świata [3, 6, 7, 8],
- cechy ludności Polski (rozmieszczenie, przyrost naturalny, migracje) i poszczególnych regionów [1, 2],
- etapy rozwoju gospodarczego społeczeństw i ich przestrzenne różnicowanie na świecie [2, 3],
- przyczyny i skutki różnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego na świecie [3, 6, 9],
- różnicowanie struktury gospodarczej państw w zależności od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego,
- tendencje zmian gospodarczych, społecznych i politycznych na świecie [3, 7],
- obecne i przyszłe znaczenie źródeł energii dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zrównoważonego rozwoju [4, 5],
- ugrupowania gospodarcze i polityczne współczesnego świata; miejsce Polski w tych ugrupowaniach [3, 9],
- przyczyny, przebieg i skutki konfliktów politycznych i społecznych na świecie, szczególnie w Europie; metody rozwiązywania konfliktów (w tym udział organizacji międzynarodowych) [2, 3, 7, 8],
- uwarunkowania, stan oraz różnicowanie przestrzenne działalności gospodarczej w Polsce [1, 3],
- strukturę gospodarki Polski na tle innych obszarów (w tym Unii Europejskiej) [3],
- przesłanki oraz skutki integracji gospodarczej Polski z państwami Unii Europejskiej [3, 9,10],
- powiązania gospodarcze, kulturowe i polityczne Polski z innymi państwami [2, 3, 6].

Umiejętności – uczeń umie:

- prawidłowo stosować terminy geograficzne przy opisywaniu zjawisk [9, 13],
- samodzielnie wyszukać informacje na dany temat oraz sprawnie korzystać ze źródeł informacji geograficznych [11],
- analizować zdobyte informacje geograficzne oraz szacować ich wiarygodność [9, 10, 11],
- nadawać informacjom inną formę (statystyczną, graficzną – w tym kartograficzną), wybraną ze względu na jej przydatność merytoryczną i praktyczną [9, 12, 13],
- formułować problemy badawcze, opracować harmonogram pracy i samodzielnie dochodzić do rozwiązań (wniosków) [9, 10, 11, 12],
- uzasadniać znaczenie teorii naukowych w wyjaśnianiu obserwowanych zjawisk przyrodniczych i społeczno-gospodarczych [9, 10],

- prowadzić obserwacje geograficzne oraz porządkować, prezentować i analizować ich wyniki [9, 10, 11],
- posługiwać się podstawowymi przyrządami pomiarowymi stosowanymi w naukach geograficznych [10, 11],
- wyjaśniać przebieg zjawisk zachodzących w otoczeniu oraz uzasadniać ich przestrzenne zróżnicowanie [3, 4, 9, 13],
- analizować współzależności między poznanymi zjawiskami przyrodniczymi, społecznymi, gospodarczymi i politycznymi; przedstawiać ich istotę w formie schematów (modeli) [10, 11, 13],
- wykonywać proste obliczenia (np. odległości, wartości średnich, amplitudy, gęstości zaludnienia, wskaźników wzrostu) i wykorzystywać wyniki do opisu przestrzennego zróżnicowania lub dynamiki zjawisk [3, 10],
- sprawnie posługiwać się mapą (dostrzegać zniekształcenia kątów, odległości i powierzchni na mapach, określać współrzędne geograficzne, posługiwać się skalą mapy w każdej postaci, obliczać odległość i powierzchnię, określać stosunki przestrzenne między obiektami, generalizować informacje, wykonywać szkice na podstawie map) [3, 10],
- określać współrzędne geograficzne na podstawie prostych obserwacji astronomicznych [10],
- prognozować zmiany w otoczeniu (np. przewidywać pogodę), wykorzystując znane współzależności zjawisk [3, 10, 11],
- wykorzystywać znane prawidłowości i sposoby wnioskowania do prognozowania przebiegu procesów (np. przewidywać skutki obecnych migracji, zmian struktury gospodarki, konfliktów politycznych i społecznych, wykorzystania zasobów naturalnych) [3, 7, 8, 9, 10],
- wyjaśniać przyczyny strefowości i astrefowości elementów środowiska przyrodniczego [10, 13],
- ocenić wpływ środowiska przyrodniczego na charakter działalności człowieka, jej przestrzenne zróżnicowanie i rozwój [10, 12],
- porównywać sposoby gospodarowania człowiekiem w różnych warunkach przyrodniczych, społeczno-gospodarczych i politycznych [3, 10, 13],
- dostrzegać i wyjaśniać istnienie związków między różnymi dziedzinami działalności człowieka (m.in. transportem lub rolnictwem a innymi działami gospodarki) w różnych skalach przestrzennych (od globalnej do lokalnej) [1, 3, 10],
- porównywać wady i zalety różnych rodzajów działalności człowieka (np. różnych rodzajów transportu, tradycyjnych i nowoczesnych gałęzi przemysłu) [3, 9],
- oceniać stan środowiska przyrodniczego w różnych skalach przestrzennych (od globalnej do lokalnej); identyfikować potencjalne zagrożenia [4, 9],
- dostrzegać swój wpływ na stan środowiska; proponować działania służące zachowaniu równowagi w środowisku geograficznym [7],
- identyfikować przyczyny konfliktów oraz nierówności poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (np. występowania obszarów nędzy i głodu) we współczesnym świecie [7, 8, 9],
- uzasadniać własny punkt widzenia wobec kwestii spornych, np. szans wprowadzenia zasad zrównoważonego rozwoju, rozwiązywania konfliktów politycznych, nowych inwestycji przemysłowych lub transportowych, obejmowania ochroną nowych obszarów, wspomagania rozwoju najmniej wydajnych działów gospodarki [3, 7, 8, 9, 10, 11].

Postawy – uczeń:

- wykazuje aktywność w formułowaniu problemów badawczych oraz poszukiwaniu ich rozwiązań [3, 9, 10, 11],
- wierzy w celowość i skuteczność uczenia się jako środka realizacji planów życiowych (zdobycia wyższego wykształcenia) [3, 12, 13],
- czuje się odpowiedzialny za swoją przyszłość oraz za miejsce, w którym żyje [3, 9, 13].

VII. Proponowane metody oceniania osiągnięć uczniów

W szkole są trzy rodzaje oceniania: systemowe, szkolne i nauczycielskie. Ocenianie systemowe jest niezależne od szkoły, wyznacza jednak kierunki pracy z uczniem. Wewnątrzszkolny system oceniania składa się z przyjętych w szkole form informowania rodziców i uczniów o wynikach nauki oraz metod analizowania i porównywania wyników. Ocenianie nauczycielskie odbywa się w klasie lub grupie szkolnej według przyjętych reguł. Jego podstawą są pomysły i wiedza nauczyciela; uwzględnia ono następujące zasady:

- jednoznacznie określone wymagania, znane uczniom i rodzicom (opiekunom),
- jednoznaczne określenie, co podlega ocenie (niezwykle ważne w ocenianiu udziału w dyskusjach i wszystkich form wypowiedzi zawierających własne oceny i poglądy ucznia),
- zapoznanie uczniów i rodziców (opiekunów) z własną skalą ocen, jeśli jest ona stosowana, i sposobem ich przeliczania na oceny stosowane powszechnie,
- stosowanie różnorodnych form sprawdzania wiadomości i umiejętności,
- jawność oceny oraz konieczność jej uzasadnienia,
- systematyczność oceniania,
- dbałość o poczucie sprawiedliwego oceniania.

Szkolne ocenianie spełnia następujące funkcje:

- informuje ucznia (oraz rodziców lub opiekunów) o aktualnym stanie jego wiedzy (wiadomości i umiejętności) oraz wyznacza kierunki dalszej pracy,
- motywuje do pracy poprzez nagradzanie, ale także za pomocą kar (najbardziej skuteczna jest jednak motywacja pozytywna),
- diagnozuje szczególne potrzeby edukacyjne, w tym wybitne uzdolnienia uczniów,
- przygotowuje do sytuacji egzaminacyjnej,
- wdraża do realnej samooceny.

Stosowanie różnych procedur osiągnięcia celów edukacyjnych umożliwi nauczycielowi zróżnicowanie form oceniania wiadomości oraz ocenianie różnych umiejętności; uczniom szczególnie zainteresowanym lub uzdolnionym stwarza okazję do podejmowania trudniejszych zadań.

Systematyczność pracy ucznia najlepiej sprawdzają ustne wypowiedzi w czasie zajęć, uzupełnione sprawdzianami (przybierającymi różne formy), przeprowadzanymi np. raz w miesiącu.

Bardzo przydatne są samodzielne dłuższe wypowiedzi (m.in. eseje i referaty), zadawane jako prace domowe, wymagające korzystania z różnorodnych źródeł informacji oraz samodzielnego opracowania zebranych danych. Nauczyciel powinien podkreślać, że ocenia nie poglądy, lecz sposób i trafność argumentowania oraz samodzielność wyszukiwania i wykorzystania informacji.

Należy ułatwiać kształtowanie umiejętności swobodnego wyrażania myśli; oznacza to ograniczenie oceniania udziału w dyskusjach, aby nie wzbudzać w uczniach poczucia, że są oceniani za poglądy.

Szczególne wymagania stawia przed nauczycielem ocenianie zadań wykonanych przez poszczególnych uczniów pracujących w grupie, ponieważ:

- wykonują oni różne zadania, składające się na całość pracy;
- poszczególne zadania cząstkowe mają obiektywnie różny stopień trudności,
- w momencie podziału pracy uczniowie otrzymują zadania w różnym stopniu odpowiadające ich predyspozycjom, możliwościom intelektualnym oraz zainteresowaniom, zadania cząstkowe mają więc subiektywnie różny stopień trudności;
- na ocenę zadań cząstkowych rzutuje ocena pracy całej grupy.

Zadaniem nauczyciela jest dostrzeżenie zarówno obiektywnych, jak i subiektywnych osiągnięć poszczególnych uczniów oraz całej grupy. Wymaga to indywidualizacji wymagań: proponując pracę w grupach, nauczyciel powinien jednoznacznie określić wymagania stawiane uczniom wykonującym konkretne zadania, a po jej zakończeniu ocenić na ich podstawie całe zadanie.

Zakończenie pracy grupowej to sytuacja kształtująca umiejętność samooceny, dlatego grupa powinna samodzielnie sporządzić listę swoich osiągnięć (*Co się nam udało?*) oraz listę błędów, luk i niedociągnięć (*Co powinniśmy poprawić?*) na poszczególnych etapach pracy (przydatna bywa analiza przeprowadzona metodą SWOT). Usprawni to wykonywanie następnych zadań oraz umożliwi lepsze rozpoznanie możliwości uczniów i wskazanie kierunków dalszej pracy.

W ocenianiu systemowym oceny informują o poziomie wiedzy ucznia, lecz nie identyfikują ani jego niedociągnięć, ani dziedzin, nad którymi powinien szczególnie intensywnie pracować. O postępach i niedociągnięciach lepiej informuje ocena opisowa, dokonywana np. po zakończeniu semestru (załącznik *Informacja o osiągnięciach i postępach ucznia*, s. 45). Pozwala ona ukierunkować pracę w następnym okresie, a ponadto motywuje ucznia do pracy, wskazując mu najbardziej efektywny sposób osiągnięcia sukcesu.

Ocena opisowa uwzględnia:

- rozumienie podstawowych terminów,
- umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji,
- rozpoznawanie i opisywanie procesów,
- zajmowanie i uzasadnianie własnego stanowiska.

Wymienione dziedziny mają podobną wagę i poziom szczegółowości. Nauczyciel (grupa nauczycieli) może je zmodyfikować, pamiętając o proporcjach między kryteriami wymienionymi w poszczególnych wierszach – gdy oceniane umiejętności są zbyt szczegółowe, o niektórych uczniach nauczyciel nie będzie mógł się wypowiedzieć, a tabela – zamiast ułatwić – utrudni ocenianie.

Wypełniając *Informację o osiągnięciach i postępach ucznia*, nauczyciel może określić poziom opanowania wymienionych umiejętności, stawiając znak „v” w odpowiedniej kolumnie (niewystarczająco, słabo, zadowalająco, bardzo dobrze). Określenia te celowo nie odpowiadają skali w ocenianiu systemowym. Wystawiając ocenę semestralną (roczną), nauczyciel bierze pod uwagę także inne aspekty pracy ucznia, o których informuje w *Dodatkowych informacjach, wskazówkach i uwagach*. Bardzo ważne są informacje zawarte w *Mocnych stronach ucznia*, które – mimo ewentualnych

niepowodzeń ucznia – świadczą o życzliwości nauczyciela i obiektywności oceny, a jednocześnie wzmacniają motywację do nauki.

Sposób przeliczania oceny opisowej na ocenę systemową:

Przeważają oznaczenia w kolumnie	Proponowana ocena
niewystarczająco	niedostateczny, dopuszczający , dostateczny
słabo	dopuszczający, dostateczny , dobry
zadowolająco	dostateczny, dobry , bardzo dobry
bardzo dobrze	dobry, bardzo dobry , celujący

Przewaga „v” w jednej z kolumn tabeli nie oznacza automatycznego wystawienia konkretnej oceny. Najczęściej znak ten nie występuje w jednej kolumnie, a nauczyciel bierze pod uwagę również postawę ucznia i jego stosunek do obowiązków szkolnych, np. systematyczne przygotowywanie się do zajęć; dlatego możliwe jest wystawienie każdej z trzech zaproponowanych ocen (wyjaśnienie wyboru nauczyciel umieszcza w wierszach *Dodatkowe informacje, wskazówki, uwagi*).

Wystawiając ocenę, nauczyciel powinien brać pod uwagę nie tylko te czynniki, które odzwierciedlają wymagania programowe. W *Informacji o osiągnięciach i postępach ucznia* obraz uczniów bardzo dobrego i celującego może być taki sam – wszystkie aspekty szkolnej działalności są ocenione wysoko, lecz wystawienie oceny celującej wiąże się ze spełnieniem wymagań wykraczających poza obowiązujący program. Ten sam problem dotyczy uczniów uzyskujących oceny niedostateczne i dopuszczające – nie spełniają oni wymagań programowych w dostatecznym stopniu. Na decyzję o wystawieniu oceny dopuszczającej może wpłynąć postawa ucznia, jego stosunek do obowiązków szkolnych oraz oczekiwana poprawa.

(Godło lub pieczęć szkoły)

Data.....

Informacja o osiągnięciach i postępach ucznia klasy .....

Imię i nazwisko ucznia .....

Rok szkolny ..... Semestr .....

Geografia

Ocena (według skali MENiS) .....

Dziedziny aktywności ucznia	Jak są postrzegane przez nauczyciela			
	niewystarczająco	słabo	zadowolająco	bardzo dobrze
Rozumienie podstawowych terminów				
Umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji				
Rozpoznawanie i opisywanie procesów				
Zajmowanie i uzasadnianie własnego stanowiska				

Dodatkowe informacje, wskazówki, uwagi:

.....
.....
.....
.....
.....

Mocne strony ucznia:

.....
.....
.....

Wyciąg z Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników

Zakres podstawowy

Cele edukacyjne

1. Rozszerzenie wiedzy niezbędnej do zrozumienia istoty zjawisk oraz charakteru i dynamiki procesów zachodzących w środowisku geograficznym w skali lokalnej, krajowej (geografia Polski), wielkich regionów i świata.
2. Poznanie, zrozumienie i interpretowanie związków przyczynowo-skutkowych i funkcjonalnych w różnych skalach przestrzennych i czasowych.
3. Zdobycie umiejętności geograficznych niezbędnych do stosowania w praktyce opo- nowanej wiedzy geograficznej.
4. Przekonanie o potrzebie uczestnictwa w rozwoju własnego regionu i Polski oraz podejmowania działań na rzecz zachowania ich dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.
5. Zrozumienie złożoności świata, współzależności jego poszczególnych elementów i gotowości do udziału w jego przekształcaniu zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Zadania szkoły

1. Przygotowanie uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności geo- graficznych.
2. Zapewnienie uczniom dostępu do różnorodnych źródeł informacji geograficznej, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów kartograficznych.
3. Zapewnienie uczniom możliwości prowadzenia obserwacji terenowych.

Treści nauczania

1. Korzystanie z różnorodnych źródeł informacji geograficznej.
2. Funkcjonowanie systemu przyrodniczego Ziemi – zjawiska, procesy, wzajemne za- leżności, zmienność środowiska w przestrzeni i czasie, m.in. zmiany pogody i ich prognozowanie, klęski żywiołowe. Równowaga ekologiczna.
3. Funkcjonalne i przestrzenne powiązania oraz wzajemne zależności w systemie człowiek–przyroda–gospodarka. Typy gospodarowania w środowisku i ich następ- stwa, na wybranych przykładach, np. stref, kontynentów, krajów, ze szczególnym uwzględnieniem Polski.
4. Przyczyny i skutki nierównomiernego rozmieszczenia ludności na Ziemi.
5. Problemy demograficzne społeczeństw (ze szczególnym uwzględnieniem Polski). Współczesne migracje ludności. Procesy przekształcania sieci osadniczej (wielkie miasta, suburbia, wyludnianie się terenów wiejskich itp.).
6. Świat w fazie przemian społecznych, gospodarczych i politycznych. Modernizacja, restrukturyzacja, globalizacja. Biedni i bogaci współczesnego świata.
7. Konflikty zbrojne i inne zagrożenia społeczno-ekonomiczne. Procesy przechodze- nia od izolacji do integracji; współpraca między społecznościami; procesy integra- cji i dezintegracji w Europie (ze szczególnym uwzględnieniem roli Polski); euro-

regiony i miasta (gminy) „bliźniacze” jako przykład współpracy międzynarodowej na szczeblu regionalnym i lokalnym.

8. Możliwości rozwoju turystyki i rekreacji wynikające z uwarunkowań i następstw przyrodniczych, społeczno-ekonomicznych i kulturowych.

Osiągnięcia

1. Posługiwanie się terminologią geograficzną.
2. Rozszerzenie wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu człowiek–środowisko, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów przestrzennych.
3. Korzystanie z różnorodnych źródeł informacji geograficznej: map, planów, roczników statystycznych, zdjęć, profili, przekrojów, rysunków, czasopism, przewodników, literatury popularnonaukowej, Internetu, GIS-u (Geograficznych Systemów Informacyjnych) i innych.
4. Selekcjonowanie, porządkowanie, analizowanie i interpretowanie informacji o stanie i zmianach środowiska geograficznego oraz sytuacji społecznej, politycznej i ekonomicznej.
5. Prezentowanie wyników analiz geograficznych różnymi metodami graficznymi (w tym kartograficznymi) i statystycznymi.
6. Dostrzeganie i analizowanie relacji między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego oraz działalnością człowieka w skali globalnej, regionalnej i lokalnej.
7. Prognozowanie (na zasadzie ekstrapolacji istniejących trendów) stanu środowiska poszczególnych obszarów (z uwzględnieniem interakcji Ziemia–człowiek).

Zakres rozszerzony

Cele edukacyjne

1. Ugruntowanie zintegrowanego systemu wiedzy geograficznej opartego na naukowych podstawach, umożliwiającego zrozumienie charakteru i dynamiki przestrzeni geograficznej.
2. Wykształcenie umiejętności umożliwiających stosowanie teorii naukowych do interpretowania zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych i politycznych na tle uwarunkowań przyrodniczych, historycznych i kulturowych oraz w różnych skalach przestrzennych (z uwzględnieniem skali krajowej).
3. Wyposażenie w umiejętności konieczne do wykorzystania posiadanej wiedzy geograficznej, zarówno dla rozwoju indywidualnych zainteresowań, jak i kierunku dalszego kształcenia, pracy zawodowej i w życiu społecznym.
4. Kształtowanie systemu wartości społecznie akceptowanych, pozwalających na podejmowanie decyzji służących zachowaniu równowagi w środowisku geograficznym przy zapewnieniu wzrostu społeczno-gospodarczego.
5. Kształtowanie odpowiedzialnej i twórczej postawy niezbędnej do kierowania swoim dalszym życiem oraz do pełnienia w przyszłości ważnych ról społecznych w środowisku lokalnym, regionalnym i krajowym.

Zadania szkoły

1. Zapewnienie uczniom warunków do opanowania szerokiego zakresu treści kształcenia z geografii niezbędnych do:
  - 1) wykazania się znajomością faktów, terminów, zjawisk, procesów oraz zależności i prawidłowości,
  - 2) stosowania merytorycznych i formalnych umiejętności geograficznych,
  - 3) podejmowania aktywnych działań na rzecz środowiska lokalnego, regionalnego i krajowego w toku kształcenia, pracy zawodowej, życiu osobistym i społecznym zgodnie z założonymi powyżej celami,
2. Zapewnienie uczniom możliwości prowadzenia badań geograficznych kameralnych i terenowych.

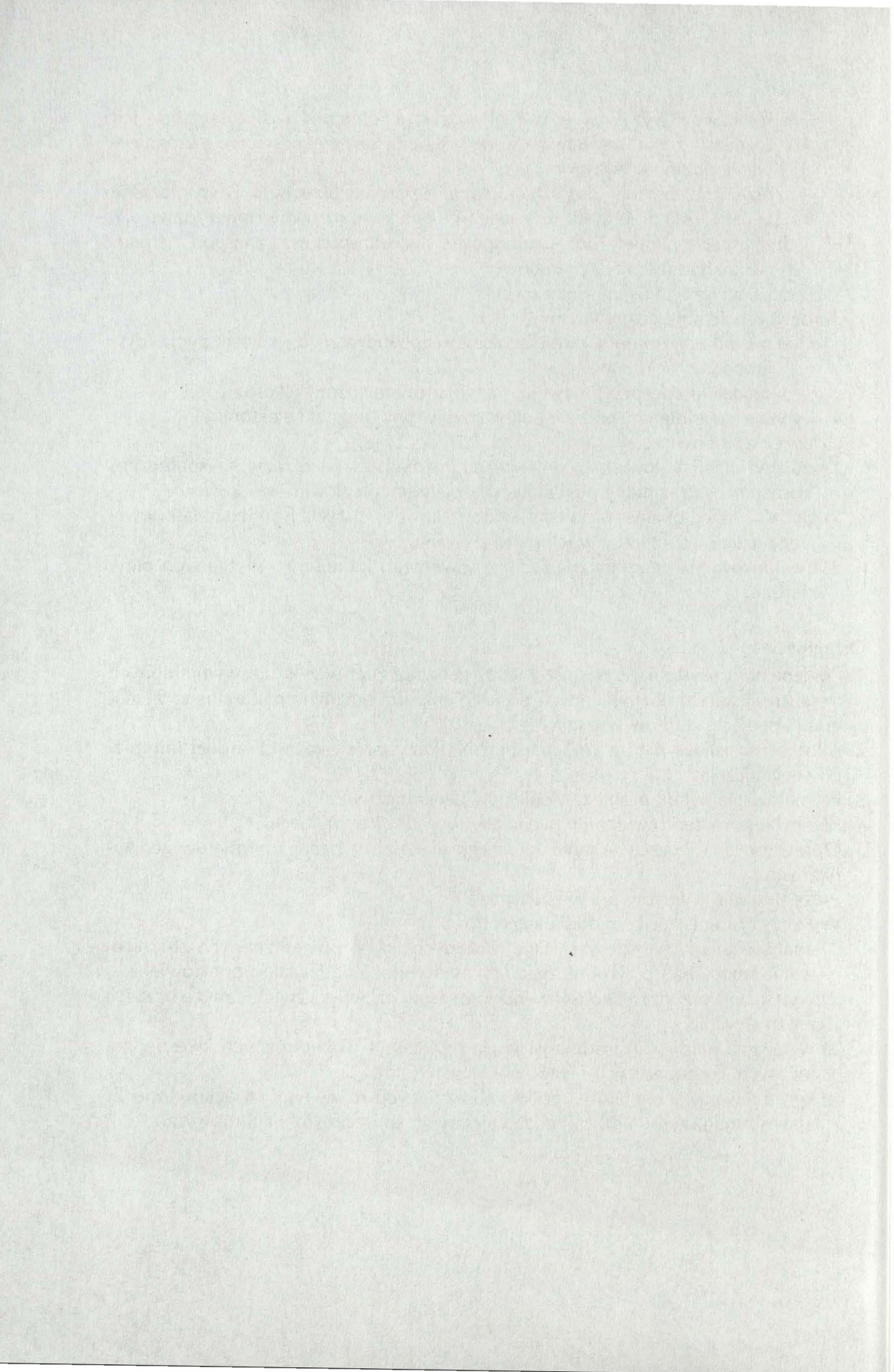
Treści nauczania

1. Elementy metodyki badań geograficznych:
  - 1) bezpośrednie i pośrednie metody zbierania informacji; ocena wiarygodności i przydatności różnych danych,
  - 2) zasady formułowania i rozwiązywania problemów,
  - 3) praktyczne zastosowania wiedzy geograficznej,
  - 4) metody prezentacji wyników badań.
2. System przyrodniczy Ziemi (w tym środowisko przyrodnicze Polski):
  - 1) budowa Ziemi (z uwzględnieniem budowy poszczególnych geosfer) – jej powstanie i ewolucja,
  - 2) Ziemia jako otwarty system fizycznogeograficzny, współzależność sfer Ziemi i ich zależność od czynników zewnętrznych (kosmicznych),
  - 3) tektonika płyt litosfery oraz zjawiska i procesy z nią związane; wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi,
  - 4) procesy i czynniki egzogeniczne kształtujące powierzchnię lądów,
  - 5) klimat i pogoda – uwarunkowania i konsekwencje zróżnicowania klimatycznego Ziemi,
  - 6) oceany oraz wody na lądach – ich zróżnicowanie, znaczenie przyrodnicze i gospodarcze,
  - 7) procesy glebotwórcze, zróżnicowanie genetyczne gleb i ich walorów użytkowych,
  - 8) szata roślinna i świat zwierzęcy – geograficzne uwarunkowania rozmieszczenia i zróżnicowania,
  - 9) funkcjonowanie wybranych typów środowisk przyrodniczych: strefowych i astrefowych.
3. System społeczno-gospodarczy świata (w tym Polski):
  - 1) ludność:
    - a) zmiany liczby ludności świata i poszczególnych regionów, czynniki zmian liczby ludności,
    - b) struktury demograficzne oraz ich ewolucja, fazy rozwoju demograficznego,
    - c) zróżnicowanie ludności: rasowe, etniczne, językowe, religijne, kulturowe,
  - 2) gospodarcza działalność człowieka, współczesne tendencje gospodarki światowej:
    - a) zasoby naturalne, w tym pozyskiwanie, zapotrzebowanie i wykorzystanie energii; światowi producenci i konsumenci surowców energetycznych,

- b) rolnictwo i wyżywienie: warunki rozwoju rolnictwa, typy rolnictwa i ich rozmieszczenie, rolnictwo a środowisko, zasoby żywnościowe – zróżnicowanie poziomu wyżywienia,
  - c) przemysł: czynniki lokalizacji, rozmieszczenie przemysłu i współczesne zmiany, rola przemysłu w gospodarce państw o różnym stopniu rozwoju,
  - d) transport i handel: rodzaje transportu, sieć transportowa, transport a środowisko, handel międzynarodowy,
  - e) usługi (w tym usługi finansowe),
- 3) rozwój społeczno-gospodarczy:
- a) mierniki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i jakości życia, dysproporcje regionalne,
  - b) modele (koncepcje) rozwoju: rozwój zrównoważony (ekorozwój).
- 4) wybrane zagadnienia geografii politycznej (w tym geografii elektoralnej).
4. Człowiek a środowisko:
- 1) zmiany relacji człowiek–środowisko na różnych etapach rozwoju społeczno-gospodarczego; zmiany poglądów na temat relacji człowiek–środowisko,
  - 2) globalne i regionalne problemy środowiskowe i przykłady międzynarodowej i regionalnej współpracy w ich rozwiązywaniu,
  - 3) uwarunkowania geograficzne stanu zdrowotnego ludności na wybranych przykładach.

Osiągnięcia

1. Pogłębienie i usystematyzowanie wiedzy geograficznej w zakresie wymienionych treści nauczania umożliwiających przystąpienie do egzaminu maturalnego z geografii i podjęcie studiów wyższych.
2. Aktywne poszukiwanie informacji i sprawne korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej.
3. Formułowanie pytań, hipotez, problemów geograficznych.
4. Planowanie i przeprowadzanie badań terenowych i kameralnych.
5. Opracowywanie i przetwarzanie zebranego materiału z badań i pomiarów geograficznych.
6. Prezentowanie wyników pracy badawczej.
7. Wykorzystywanie wiedzy geograficznej do:
  - 1) analizowania i charakteryzowania w różnych skalach przestrzennych zróżnicowania środowiska przyrodniczego i różnych rodzajów działalności człowieka,
  - 2) wyjaśniania przyczyn i konsekwencji procesów i zjawisk geograficznych oraz ich zróżnicowania,
  - 3) wyrażania opinii i uzasadniania punktu widzenia wobec różnych kwestii społecznych, gospodarczych i środowiskowych,
  - 4) konstruowania schematów (modeli) obrazujących różne typy związków między zjawiskami (przyrodniczymi, ekonomicznymi, społecznymi i kulturowymi).

Wydawnictwo Nowa Era przygotowuje do nauczania geografii w zreformowanych szkołach ponadgimnazjalnych (liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum) następujące publikacje:

Geografia 1

Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum
Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Poradnik dla nauczyciela liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum
Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Plan realizacji materiału nauczania dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum
Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Geografia 2

Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum
Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Poradnik dla nauczyciela liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum
Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Plan realizacji materiału nauczania dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum
Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Ponadto w przygotowaniu:

- zestaw foliogramów skorelowanych z podręcznikami Wydawnictwa Nowa Era
- pakiet do nauczania geografii w zakresie rozszerzonym (dwa podręczniki, poradniki dla nauczyciela, plany realizacji materiału oraz sprawdziany)

ISBN 83-88985-40-X

9 788388 985409 >